

Nioårsutvärdering av
strategiska innovationsprogram

Viabile Cities

Utgivare: Vinnova – Sveriges innovationsmyndighet

Titel: Nioårsutvärdering av strategiska innovationsprogram: Viable Cities

Författare: Mikael Almerud och Catharina Palm, Faugert & Co Utvärdering/Technopolis Group

Serie och nummer: VR:2026:12

Utgiven: Maj 2026

ISBN-nummer: 978-91-89905-51-1

Diarienummer: 2021-02735

Innehåll

1. Utvärderingen i korthet, slutsatser och rekommendationer	6
1.1 Sammanfattning	6
1.2 Slutsatser	8
1.3 Rekommendationer	9
2. Uppdrag och genomförande	10
2.1 Uppdrag	10
2.2 Metod och genomförande	11
2.3 Rapportens upplägg	14
3. Om Viable Cities	15
3.1 Insatsområde	15
3.2 Mål, organisation och implementering	15
3.3 Finansieringsanalys	20
4. Effekter för deltagare.....	25
4.1 Inledning till kapitlet	25
4.2 Samverkan och kompetens	25
4.3 Effekter i företag	32
4.4 Effekter i offentliga organisationer	34
4.5 Effekter för lärosäten och forskningsinstitut	36
5. Systemeffekter.....	39
5.1 Mobilisering	39
5.2 Förutsättningar för innovation	40
6. Programmets mervärde	47
6.1 Inriktning	47
6.2 Mervärde	48
7. Handlingsplan efter sexårsutvärderingen	51
7.1 Handlingsplanens genomförande	51
8. Bidrag till SIP-instrumentets effektmål	55
Bilaga A: Klimatkontrakt 2030 (fallstudie).....	59
Bilaga B: Internationalisering (fallstudie)	69

Förord

Uppföljning, lärande och resultatfokus är betydelsefulla komponenter i de 17 strategiska innovationsprogram för samverkan inom forskning och innovation som Energimyndigheten, Formas och Vinnova finansierar. Programmen kan få finansiering i upp till tolv år, uppdelat i fyra etapper om tre år.

I dessa långsiktiga satsningar genomgår alla program en utvärdering inför varje ny treårsetapp. Utvärderingarna är viktiga av flera skäl. De bidrar till lärande och utveckling av varje enskilt program. De bidrar också till lärande för oss finansiärer, så att vi kan utveckla våra forsknings- och innovationsfrämjande insatser. Därtill är de en del av underlaget för att bedöma om ett program ska få fortsatt finansiering. De är också ett verktyg för att undersöka och spåra hur, och i vilken utsträckning, programmen åstadkommer tänkta resultat och effekter.

I år har det sista strategiska innovationsprogrammet, Viable Cities, genomgått en nioårsutvärdering. I nioårsutvärderingen ligger en särskild tyngdpunkt på att undersöka resultat och tidiga effekter av programmet. Utvärderarna har också följt upp handlingsplaner från sexårsutvärderingen, samt lämnat rekommendationer inför programmets fjärde och sista treårsetapp.

Utvärderingsprocessen har genomförts i enlighet med gängse principer för likvärdighet och oberoende. Energimyndigheten, Formas och Vinnova har upphandlat Sweco Sverige AB för att genomföra nioårsutvärderingarna. Faugert & Co Utvärdering AB/Technopolis Sverige har varit underkonsult i utvärderingen av Viable Cities. Innehållet, slutsatserna och rekommendationerna i denna rapport är utvärderarnas.

Det är med stort intresse vi har tagit del utvärderingens resultat. Vi hoppas att denna rapport, tillsammans med övriga utvärderingar av de strategiska innovationsprogrammen, ska bidra till kunskap och insikter hos alla som vill stärka svensk innovationskraft och skapa förutsättningar för hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar.

Stockholm, maj 2025

Klara Helstad, biträdande avdelningschef för Forskning, innovation och affärsutveckling, Energimyndigheten

Anna Hult, tf avdelningschef Samhällsbyggande, Formas

Rémy Kolessar, avdelningschef Internationellt samarbete, Vinnova

Den myndighetsgemensamma styrgruppen för strategiska innovationsprogram

Sammanfattning

Nioårsutvärderingen visar att Viable Cities har etablerat sig som en central plattform för klimatomställning i svenska städer, med tydliga resultat på framför allt systemnivå. Programmet har mobiliserat ett stort antal kommuner, myndigheter, företag och forskare och skapat en gemensam struktur för samverkan kring klimatneutrala städer.

Den mest framträdande effekten är utvecklingen av nya arbetssätt för styrning, samordning och samverkan. Genom Klimatkontrakt 2030 har klimatarbetet i många kommuner integrerats i ordinarie styr- och budgetprocesser, vilket har professionaliserat arbetet och stärkt den strategiska kapaciteten. Kontraktprocessen fungerar som en konkret modell för flernivåstyrning, där lokal, nationell och europeisk nivå kopplas samman i en gemensam riktning.

Programmet har också tydliga effekter på aktörsnivå. För offentliga organisationer handlar det främst om stärkt innovationsförmåga, bättre samordning och mer långsiktiga arbetssätt. För forskningsaktörer handlar det om utveckling av metoder, analysstöd och nya FoU-projekt i nära samverkan med offentlig sektor. För företag är effekterna mer selektiva och handlar framför allt om utveckling och test av lösningar i samverkan med städer.

På systemnivå har programmet bidragit till nya samverkansmönster och stärkt institutionella strukturer för klimatomställning. Policylabbar, systemdemonstratorer och internationella samarbeten har synliggjort regelhinder och utvecklat nya styrformer. Dessa effekter blir särskilt tydliga på en aggregerad nivå, där förändringar i styrning, organisering och samverkan framträder som mer sammanhängande än vad enskilda projektresultat visar.

Programmets mervärde är betydande och ligger främst i dess förmåga att skapa strukturer och kapacitet som annars inte hade uppstått. Finansieringen har möjliggjort projekt och mobiliserat resurser, men mervärdet handlar också om utvecklingen av en nationell modell för samordning genom klimatkontrakten, nya former för samverkan och ett mer systemorienterat arbetssätt. Programmet har dessutom stärkt Sveriges internationella position och haft inflytande i europeiska processer, bland annat genom kopplingen till EU:s mission för klimatneutrala städer.

Kommersiella och marknadsnära effekter är mindre framträdande och handlar mer om att skapa förutsättningar för innovation, investeringar och uppskalning snarare än om omedelbara marknadsgenombrott. Intervjuer och fallstudier indikerar att vissa kommersiella effekter finns, särskilt på lokal nivå, men att dessa inte fångas fullt ut i uppföljningen.

1. Utvärderingen i korthet, slutsatser och rekommendationer

Den här rapporten presenterar nioårsutvärderingen av det strategiska innovationsprogrammet (SIP) Viable Cities. Utvärderingen har genomförts på uppdrag av Verket för innovationssystem (Vinnova), Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) och Energimyndigheten. Utvärderingen har i allt väsentligt utförts av Faugert & Co Utvärdering AB / Technopolis Sverige som underleverantör till Sweco.

Utvärderingen avser åren 2017–2025 med huvudfokus på de tre senaste åren och har tyngdpunkten på programmets resultat och effekter. Den har genomförts med en kombination av metoder under perioden september 2025 till april 2026. I detta avsnitt sammanfattas först svaren på de utvärderingsfrågor som har väglett utvärderingen. Därefter följer utvärderingens övergripande slutsatser och rekommendationer.

1.1 Sammanfattning

Viable Cities är ett strategiskt innovationsprogram med fokus på klimatneutrala och hållbara städer, med målet att nå missionen Klimatneutrala städer 2030 – med ett gott liv för alla inom planetens gränser. Programmet samlar kommuner, näringsliv, akademi, civilsamhälle och myndigheter i en struktur för samverkan och flernivåstyrning. Genom Klimatkontrakt 2030, portföljstyrning, systemdemonstratorer och internationellt arbete har programmet etablerat en sammanhållen infrastruktur för klimatomställning i städer, där urbana och rurala perspektiv samspelar.

1.1.1 Mobilisering, kompetensutveckling och samverkan

Den mest framträdande effekten av programmet är mobiliseringen av kommuner, myndigheter, företag och forskare kring arbetet med klimatneutrala städer. Under nioårsperioden har antalet deltagande kommuner och samverkande aktörer ökat betydligt, liksom bredden i de konstellationer som engageras. Programmet har därigenom etablerat en nationell arena för klimatomställning i städer.

Genom Klimatkontrakt 2030 har mobiliseringen omsatts i stärkt intern organisering och ökad strategisk förmåga i kommunerna att driva det lokala klimatomställningsarbetet. Samverkan har utvecklats från projektbaserade samarbeten till mer långsiktiga partnerskap med gemensam riktning och ansvarsfördelning. Programmet har även bidragit till kompetensutveckling inom portföljstyrning, systeminnovation och missionsorienterad styrning. Intervjuer och programmets självvärdering visar också att

programmet har stärkt samverkan mellan nationella myndigheter. Här har klimatkontrakten skapat en struktur för gemensam problemlösning och utveckling av arbetssätt som stödjer städernas genomförande.

Kommunerna har dock varit den drivande kraften. Näringslivets roll har stärkts över tid, men är ännu inte fullt integrerad i programmet. Det pekar på en kvarstående utmaning i att omsätta mobilisering till bredare systemeffekter, särskilt i relation till marknad och kommersiell implementering.

1.1.2 Bidrag till att styra utvecklingen i rätt riktning

Programmet har haft en tydlig påverkan på hur klimatomställningen organiseras och styrs i Sverige, särskilt genom att utveckla former för flernivåstyrning som stärker samspel mellan lokal, nationell och internationell nivå. Klimatkontrakten utgör ett centralt verktyg för att samordna aktörer och styra arbetet i en gemensam riktning och är programmets mest framträdande governance-innovation.¹ Genom återkommande åtaganden och gemensam uppföljning har de etablerat en struktur för samverkan mellan kommuner, nationella myndigheter, företag, civilsamhällesorganisationer och programmet.

Programmet har också skapat en plattform för dialog om policyutveckling och bidragit till att synliggöra hinder i regelverk och styrmedel, bland annat genom policylabb och gemensamma analyser.

1.1.3 Nya produkter och bidrag till ny teknik och infrastruktur

Fol-projekten har resulterat i demonstratorer, testmiljöer, nya arbetsmetoder och följdprojekt. Programmets direkta bidrag till nya produkter och tekniska lösningar är dock begränsade. Det mest betydande bidraget ligger i utvecklingen av systemdemonstratorer och strukturer som kopplar samman teknik, styrning och finansiering.

Programmet har därigenom skapat förutsättningar för samordnade investeringar, innovationsupphandling och implementering i stadsmiljö. Teknikutvecklingen integreras i bredare omställningsprocesser snarare än drivs genom enskilda innovationsprojekt, vilket innebär att effekterna på produkter och tjänster i huvudsak är indirekta och långsiktiga.

1.1.4 Mervärde med programmet

Programmets främsta mervärde är att det har etablerat en struktur för samordning som tidigare saknats i arbetet med klimatomställning i städer i Sverige. Genom

¹ *Governance*-innovation (styrningsinnovation) innebär att förnya och förbättra hur samhällen, organisationer och policyer styrs och leds för att hantera komplexa utmaningar.

Klimatkontrakten kopplas lokala färdplaner till nationella åtaganden i en gemensam process. Därutöver har nya arbetssätt och former för samverkan utvecklats, där kommuner arbetar mer strategiskt och integrerat och myndigheter samverkar tätare kring urbana frågor.

Ett annat mervärde är förändrade arbetssätt och prioriteringar hos deltagande organisationer. Fokus har i ökad utsträckning flyttats från enskilda projekt till mer sammanhållna portföljer och samverkan mellan olika nivåer i styrningen, samtidigt som aktörernas kapacitet har stärkts.

1.1.5 Bidrag till SIP-instrumentets effektmål

Viable Cities bidrar tydligt till hållbar samhällsutveckling och utvecklingen av lösningar på globala samhällsutmaningar. Programmet har stärkt Sveriges position inom hållbar stadsutveckling och utvecklat arbetssätt som väckt internationellt intresse.

Genom att positionera Sverige i europeiska missionsprocesser och bygga internationella samarbeten har programmet stärkt Sveriges roll i utvecklingen av klimatomställningens institutionella ramverk. Bidraget till stärkt konkurrenskraft och export är därmed indirekt och kopplat till långsiktig systemförmåga snarare än till kortsiktiga kommersiella genombrott.

1.1.6 Genomförande av handlingsplan efter sexårsutvärderingen

Under programmets senare etapper har arbetet med portföljstyrning och processtöd förstärkts. Den nationella samordningsfunktionen för klimatkontrakten har utvecklats och internationaliseringen har integrerats i missionsinfrastrukturen. Trots dessa framsteg kvarstår utvecklingsbehov avseende systematisk uppföljning, långsiktig finansiering och en tydligare integration av näringslivets roll i genomförandet.

1.2 Slutsatser

Nioårsutvärderingen visar att Viable Cities har etablerat sig som en central plattform för klimatomställning i svenska städer. Programmet har mobiliserat ett stort antal kommuner och skapat en struktur för flernivåstyrning genom Klimatkontrakt 2030. En central effekt är utvecklingen av en gemensam infrastruktur för omställningsarbetet som kopplar samman styrning, lärande, samordning av insatser och internationellt samarbete.

Programmets styrka ligger i det systemorienterade arbetssättet. I stället för att fokusera på enskilda tekniska innovationer har programmet bidragit till nya former för samordning, strategisk riktning och samverkan. Det har förändrat arbetssätt och prioriteringar i deltagande organisationer, särskilt i kommunerna, och stärkt deras kapacitet att arbeta strategiskt med klimatomställning.

Samtidigt kvarstår begränsningar. Näringslivets roll är ännu inte fullt integrerad och uppföljningen är fortsatt en utmaning, särskilt när det gäller att synliggöra långsiktiga systemeffekter. Fallstudierna visar att sådana effekter finns och att de är mer sammanhängande, konkreta och långsiktiga än vad som fångas i enkäter och programmets egen uppföljning. Det innebär att programmets resultat i vissa avseenden framstår som mindre tydliga än de i praktiken är.

Programmet befinner sig i en övergång från mobilisering till implementering och skalning. Den fortsatta utvecklingen är beroende av att arbetssätten institutionaliseras, ges långsiktig finansiering och att uppföljningen utvecklas för att bättre synliggöra resultat och effekter.

Viable Cities har skapat ett betydande mervärde genom att etablera nya arbetssätt för klimatomställning i städer och en modell för missionsdriven innovation med internationell relevans. För att realisera programmets fulla potential krävs dock stärkt implementeringskapacitet, tydligare integration av näringslivet och mer långsiktiga strukturer för finansiering och styrning.

1.3 Rekommendationer

Mot denna bakgrund lämnas följande rekommendationer inför en avslutande etapp och fortsatt utveckling av programmet:

- **Stärk näringslivets roll i programmet.** Företagens roll i utveckling, investeringar och implementering av lösningar för klimatneutrala städer behöver tydliggöras. Programmet bör i högre grad integrera företag i sina arbetssätt och stärka kopplingen till innovation, konkurrenskraft och investeringar.
- **Utveckla uppföljningen av resultat och effekter.** Programmet bör utveckla en mer systematisk uppföljning som fångar policyförändringar, investeringar, utsläppsminskningar, aktörsmobilisering och internationellt genomslag, inklusive aggregerade systemeffekter och bidrag till långsiktig omställning.
- **Tydliggör kopplingen till resiliens.** Programmet kan stärka sin strategiska relevans genom att tydligare koppla klimatomställningen i städer till energisäkerhet, beredskap och samhällelig resiliens.
- **Säkerställ långsiktig finansiering och förvaltning.** Centrala funktioner, såsom klimatkontrakten, aktörssamordning och internationellt arbete är i dag beroende av programmet. Programmet bör därför, i samverkan med finansierarna, ta fram en plan för hur dessa funktioner kan integreras i ordinarie strukturer eller ges långsiktig finansiering.

2. Uppdrag och genomförande

Detta avsnitt beskriver uppdraget, utvärderingens metod och genomförande och rapportens upplägg.

2.1 Uppdrag

Verket för innovationssystem (Vinnova), Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) och Energimyndigheten (härefter beställarna) har gett Sweco i uppdrag att utvärdera samtliga 17 Strategiska innovationsprogram (SIPar). Utvärderingen består i praktiken av 17 separata utvärderingar som genomförs efter att respektive program har pågått i nio år. Den här rapporten presenterar utvärderingen av Viable Cities. Eftersom Sweco har deltagit i Viable Cities har all kvalitativ datahantering (insamling, tolkningar, analys, rapportskrivande etcetera) genomförts av Faugert & Co Utvärdering AB som oberoende underleverantör. Sweco har dock bidragit med hantering av kvantitativa data, och arbetsprocess (mallar etcetera).

I enlighet med beställarnas utvärderingsplan för SIP-instrumentet ska nioårsutvärderingens tyngdpunkt ligga på att följa upp resultat och effekt. Utvärderingen ska även bidra till lärande om insatsformen och rekommendationer inför en eventuell avslutande etapp. De huvudsakliga målgrupperna är beställarna samt SIParnas programkontor och styrelser. Uppdraget baseras på fem utvärderingsfrågor som beställarna har formulerat:

- 1) Vilka resultat har hittills åstadkommit genom de projekt som har finansierats inom SIPen, och hur har programmet inklusive projekten utvecklats under programmets nio år, avseende:
 - a) I vilken utsträckning har projekten lyckats mobilisera rätt kategorier eller konstellationer av aktörer och/eller bidragit till att öka eller vässa deras kompetens i något väsentligt avseende?
 - b) I vilken utsträckning har projekten bidragit till utveckling av metoder, arbetssätt och processer, som dels konkret innebär samverkan mellan aktörerna, dels sådana processer som är interna hos olika aktörer?
 - c) I vilken utsträckning har projekten bidragit till utveckling av ändamålsenliga regler eller andra incitament som styr utvecklingen i rätt riktning?
 - d) I vilken utsträckning har projekten bidragit till att få fram ny teknik, att bygga infrastruktur eller till att det har utvecklats nya framgångsrika produkter (varor och tjänster)?

- 2) Vilket mervärde har SIPens verksamhet haft för utvecklingen i det område som de verkar inom?
- 3) På vilket sätt bidrar verksamheten i SIPen till de övergripande effektmålen för hela satsningen på SIPar? Har de senaste tre åren bidragit till en utveckling avseende effektmålen jämfört med utfallet i sexårsutvärderingen?
- 4) Hur väl har SIPen lyckats genomföra arbetet med handlingsplanen som togs fram efter sexårsutvärderingen?
- 5) Vilka är rekommendationerna för att SIPen ska vara framgångsrik i en avslutningsfas?

2.2 Metod och genomförande

Uppdraget baseras på ett ramverk som är gemensamt för alla 17 utvärderingar och som Sweco har tagit fram i samråd med beställarna. Uppdraget har genomförts under perioden juni 2025 till mars 2026 av Faugert & Co Utvärdering / Technopolis Sverige under ledning av Mikaela Almerud, med Catharina Palm och Nils Karlsson som medarbetare. På Sweco har Olof Wredenfors bidragit till hantering av kvantitativa data.

Stort tack till intervjupersoner och enkätrespondenter i och kring Viable Cities. Ett särskilt tack till programkontoret som har bistått med dokumentation och på andra sätt hjälpt utvärderingsteamet på ett förtjänstfullt sätt. Tack även till våra kontaktpersoner hos beställarna som varit mycket hjälpsamma under hela processen.

I korthet baseras utvärderingen på följande metoder:

Dokumentstudier av ett omfattande material, däribland programmets agendor och effektlogik

Registeranalyser av deltagar- och finansieringsdata

Självvärderingsenkät med ett begränsat antal centrala frågor, skriftligt besvarade av programkontoret eftersom de inte lämpar sig för intervjuer.

Intervjuer med sju företrädare för programkontor, styrelse och finansiärer

Enkäter till projektdeltagare 2018–2025:

- Företagsenkäten skickades till 198 personer och fick 62 svar (31,3 procent).
- Forskarenkäten skickades till 130 personer och fick 67 svar (51,5 procent).
- Enkäten till offentliga aktörer skickades till 123 personer och fick 68 svar (55,3 procent).

Fallstudier av två särskilt betydelsefulla eller intressanta bidrag, identifierade i samråd med Viable Cities och presenterade i varsin bilaga:

- Klimatkontrakt 2030 (Bilaga A)
- Internationalisering (Bilaga B)

Expertgranskning utförd av en expert inom sociala innovationer och en expert på innovationspolicy. Denna ger fristående omdömen om relevans och i viss mån kvalitet i delar av programmet och utgör ett underlag i utvärderingen. Experternas rapport återfinns i Bilaga D.

Tolkningsseminarium den 3 mars 2026 där representanter för Viable Cities och beställarna deltog.

Metodikerna innebär vissa avgränsningar. Utvärderingen baseras främst på data från programmet, projektdeltagare och programdokumentation, vilket innebär att perspektiv från medborgare och andra användargrupper inte fångas. Det gemensamma utvärderingsramverket för SIParna bygger dessutom i stor utsträckning på indikatorer för traditionella innovationsresultat, såsom patent och nya produkter och processer. För ett program med system- och omställningsinriktning, där resultaten ofta rör förändrade arbetssätt, styrformer och samverkansmodeller, är sådana indikatorer mindre relevanta. Analysen fokuserar därför främst på systemrelaterade effekter.

Vissa enkätfrågor är identiska med dem i sexårsutvärderingen för att möjliggöra jämförelser över tid. Endast förändringar om minst 15 procentenheter redovisas och betraktas som metodologiskt säkra.

Bortfallsanalysen visar att majoriteten av respondenterna deltagit i projekt som startat efter 2021, i samtliga aktörgrupper: företag (60 procent), offentliga organisationer (77 procent) och FoU-utförare (67 procent). Antalet respondenter som deltog i sitt första projekt före 2021 är begränsat, varför skillnader mellan dessa grupper inte analyseras vidare.

Svarsfrekvensen är lägre för företag (31 procent) än för övriga aktörgrupper, vilket är vanligt i denna typ av utvärderingar. En möjlig förklaring är att programmets fokus ligger på städernas omställningsarbete, medan företagets deltagande ofta är mer avgränsat. Antalet svar varierar också mellan frågor, särskilt för företag, vilket innebär att resultaten bör tolkas som indikativa snarare än representativa.

Tabell 1 Svarsfrekvenser för enkäter till projektdeltagare

	Antal utskick	Bortfall (studsar)	Antal svar	Svarsfrekvens
Företag	221	23	62	31%
Offentliga org.	135	12	68	55%
FoU-utförare	140	9	67	52%

Källa: Webbenkäter

2.2.1 Terminologi

Följande termer används återkommande i rapporten och förtjänar en förklaring:

Effekt avser, särskilt på rubriknivå, både resultat och effekt utifrån deltagandet

Institut avser forskningsinstitut

Medfinansiering avser den finansiering i form av arbetstid, tillgång till utrustning eller kontanter som projektdeltagande organisationer bidrar med i ett projekt²

Lärosäte avser universitet eller högskola

Offentlig finansiering avser den finansiering som Energimyndigheten, Formas och Vinnova bidrar med till ett projekt

Små och medelstora företag (SMF) utgår från Europeiska kommissionens officiella definition och avser företag med:

- upp till 249 anställda, och
- årsomsättning mindre än 50 miljoner euro³, och
- balansomsättning mindre än 43 miljoner euro⁴, och
- som inte ingår i en koncern som sammantaget överstiger den storleken⁵

Stora företag avser företag som är för stora för att klassas som SMF enligt beskrivningen ovan

På grund av avsaknad av data på detaljnivå rörande koncern innebär vår operationalisering av SMF-definitionen att utvärderingen sannolikt anger ett något lägre antal SMF (och större antal stora företag) än vad som vore helt korrekt. ⁶ Märk även att utvärderingen baseras på nulägesdata, vilket exempelvis innebär att ett företag som tidigare var ett SMF men som har köpts upp kan klassas som stort företag i utvärderingen.

² Vinnova benämner ofta detta egenfinansiering.

³ Motsvarande cirka 567 miljoner kronor enligt växelkursen vid datauttaget i maj 2023.

⁴ Motsvarande cirka 487 miljoner kronor enligt växelkursen vid datauttaget i maj 2023.

⁵ På grund av bristande tillgång på data är vår definition i det här avseendet något striktare än Europeiska kommissionens, som i vissa fall accepterar koncernägda företag som SMF. Se detaljer i vår metodrapport samt i Bilagan till Europeiska kommissionen (2003). Kommissionens rekommendation av den 6 maj 2003 om definitionen av mikroföretag samt små och medelstora företag: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003H0361> [Tillgänglig 2023-10-16]

⁶ Se föregående fotnot.

Vår definition av SMF är striktare än den som vanligen används i svenska analyser och som enbart utgår från antalet anställda. Det innebär att vissa företag som många troligen uppfattar som SMF här definieras som stora företag, vanligen för att de ägs av en större koncern. Vår uppfattning är att våra data ger en mer korrekt verklighetsbeskrivning än att enbart utgå från antal anställda. Det är exempelvis lätt hänt att Fol-intensiva dotterbolag i stora koncerner räknas som SMF. Det ska dock noteras att det bland stora företag kan finnas företag som i funktionell mening är SMF, exempelvis för att de i praktiken agerar helt fristående från koncernmodern.

2.3 Rapportens upplägg

Rapportens upplägg speglar utvärderingsfrågorna i avsnitt 2.1. Som regel avhandlas en fråga per kapitel. I det föregående **kapitel 1** sammanfattas rapporten. Där återfinns även utvärderingens slutsatser och rekommendationer. I **kapitel 3** introduceras Viable Cities och dess insatsområde. **Kapitel 4** presenterar effekter i deltagande organisationer medan **kapitel 5** rapporterar effekter på systemnivå, det vill säga bortom enskilda organisationer. I **kapitel 6** analyseras mervärdet med programmet. **Kapitel 7** presenterar utvärderarnas bedömning av hur Viable Cities har genomfört handlingsplanen efter den förra utvärderingen. I det avslutande **kapitel 8** bedömer utvärderarna hur programmet bidrar till SIP-instrumentets övergripande effektmål.

3. Om Viable Cities

Detta kapitel beskriver Viable Cities insatsområde liksom programmets mål, organisation och implementering. I kapitlets sista avsnitt analyseras programmets finansiering.

3.1 Insatsområde

Viable Cities verkar inom området klimatneutrala och hållbara städer och har sin grund i den strategiska innovationsagenda som togs fram 2017⁷. Agendan identifierade städer som en central arena för att möta globala klimat- och hållbarhetsutmaningar. Städer står, trots att de upptar en liten del av jordens yta, för en stor del av energianvändningen och utsläppen av växthusgaser. De är också motorer för ekonomisk utveckling och innovation. Att rikta omställningsarbetet mot urbana miljöer ger därför potential till snabbare systemförändring än sektorsvisa insatser.

Insatsområdet bygger på ett systemperspektiv där flera sektorer behöver förändras samtidigt. Digitalisering och informations- och kommunikationsteknik (IKT) är viktiga möjliggörare men omställningen kräver också förändringar i energi- och mobilitetssystem, den byggda miljön, konsumtionsmönster samt i hur städer styrs och organiseras.

Arbetet bygger på en kvadrupel helix-modell där akademi, näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle samverkar. Området har också en tydlig internationell dimension. Europeiska initiativ, såsom den gröna given och Horisont Europa, betonar städernas roll i klimatarbetet, bland annat genom EU:s mission om klimatneutrala städer, som förbereddes från 2018 och lanserades 2021. Det finns därmed både politiska och marknadsmässiga drivkrafter för att städer ska ta en ledande roll i klimatomställningen

Sammantaget utgår insatsområdet från ett systemiskt angreppssätt där städer ses både som problembärare och lösningsplattformar. Det är i denna kontext som Viable Cities har utvecklats och positionerar sig som en katalysator för innovation, lärande och systemomställning i urbana miljöer.

3.2 Mål, organisation och implementering

Viable Cities utgår från **missionen** "Klimatneutrala städer 2030 – med ett gott liv för alla inom planetens gränser". Missionen innebär att svenska städer ska accelerera omställningen till klimatneutralitet till år 2030 samtidigt som stadsutvecklingen bidrar till hög livskvalitet, social inkludering och långsiktig hållbarhet. Utgångspunkten är att

⁷ Strategic Innovation Programme for Smart Sustainable Cities (SSC-SIP).

klimatomställningen inte enbart handlar om tekniska lösningar utan också om hur städer planeras, styrs och utvecklas.

Programmets **vision** är att "Sverige inspirerar till och har en ledande roll i energi- och klimatomställningen genom smarta och hållbara städer". För att bidra till detta arbetar programmet för att mobilisera städer, myndigheter, näringsliv, akademi och civilsamhälle kring gemensamma omställningsprocesser och utvecklar arbetssätt, styrformer och lösningar som kan skalas nationellt och internationellt.

Programmets **målstruktur** är uppbyggd i flera nivåer. På kort sikt formuleras resultatmål till 2027, exempelvis att Klimatkontrakt 2030 ska vara etablerat som ett centralt verktyg för systemförändring och mobilisering mellan kommuner, myndigheter och andra aktörer.

På medellång sikt formuleras utfallsmål till 2030, där målet är att minst 30 städer eller stadsdelar ska vara klimatneutrala och att en bred missionsinfrastruktur för klimatomställning ska vara etablerad.

På lång sikt strävar programmet mot effektmål till 2045, där alla svenska kommuner ska vara klimatneutrala och hållbara, samtidigt som svenska aktörer bidrar till internationell utveckling av klimatneutrala städer och nya marknader för hållbara lösningar. Viable Cities resultat-, utfalls-, samt effektmål framgår av Tabell 2.

Tabell 2 Viable Cities resultat-, utfalls-, samt effektmål

RESULTATMÅL 2027	UTFALLSMÅL 2030	EFFEKT MÅL 2045
<p>Klimatkontrakt 2030 är etablerat som verktyg för systemförändring och snabb mobilisering för både kommuner och myndigheter.</p> <p>Minst 50 kommuner och deras partners medverkar i olika former för samskapande och lärande.</p> <p>Finansiering av missionsdrivna insatser har mobiliserats genom utlysningar och acceleratorer för att påskynda klimatomställningen i städer.</p> <p>Viable Cities har bidragit kraftfullt till internationella satsningar inom missionen klimatneutrala städer.</p>	<p>Minst 30 städer/stadsdelar är klimatneutrala och en del är klimatpositiva.</p> <p>Transition Lab Forum är en plattform för accelererat lärande och samverkan från lokal till global nivå för att påskynda klimatomställningen.</p> <p>Stärkt finansiering av missionsdrivna satsningar för klimatneutrala och klimatpositiva städer.</p> <p>Viable Cities bidrag till att internationella satsningar i linje med missionen är erkända och efterfrågade.</p>	<p>Svenska kommuner är klimatneutrala och hållbara, och vissa städer och stadsdelar är klimatpositiva.</p> <p>Svenska aktörer bidrar till den globala utvecklingen mot klimatneutrala städer genom innovation, policyutveckling och kunskap.</p> <p>Nya marknader utvecklas genom klimatomställningen, och svenska företag har stärkta möjligheter att leverera lösningar internationellt.</p> <p>Innovations- och forskningspolitiken i Sverige, EU och globalt stödjer transformativ systemförändring.</p> <p>Klimatomställningen i städer bidrar till en rättvis omställning baserad på demokratiska värden.</p>

Källa: Viable Cities Effektlögik, Bilaga till programplan 2024–2027 etapp 3, 2023

För att nå dessa mål arbetar programmet utifrån en effektlögik⁸ som bygger på principerna för **transformativ omställning** och **transition management**.

Utgångspunkten är att klimatomställningen kräver förändringar i hela samhällssystem, där tekniska innovationer kombineras med nya styrformer, beteenden och institutionella

⁸ Viable Cities Effektlögik, Bilaga till programplan 2024–2027 etapp 3, november 2023.

förändringar. Programmet arbetar därför med experiment, lärande och samskapande mellan aktörer på lokal, nationell och internationell nivå.

3.2.1 Organisation och styrning

Programmets styrning sker genom en flernivåstruktur. På övergripande nivå finns en årlig **medlemsstämma** där programmets medlemsorganisationer deltar. Medlemmarna representerar hela kvadrupel helix. Stämman beslutar om programmets övergripande inriktning och väljer programstyrelse och valberedning.

Den breda förankringen är central eftersom programmets arbete bygger på mobilisering och samverkan mellan många olika aktörer. Mellan stämmorna ansvarar **programstyrelsen** för programmets strategiska styrning. Styrelsen består av minst nio ledamöter som representerar olika aktörsgrupper, även om städer alltid har flest platser. Styrelsen fattar strategiska beslut och prioriterar insatser och fungerar som länk till de finansierande myndigheterna.

Programkontoret ansvarar för den operativa samordningen och för att programmets aktiviteter genomförs i linje med programplanen. Det har även en viktig roll i att skapa lärande mellan projekt, utveckla centrala verktyg såsom Klimatkontrakt 2030 och Transition Lab samt föra dialog med nationella och internationella partners. I sexårsutvärderingen framhölls programkontorets roll som katalysator och sammanhållande aktör som en viktig framgångsfaktor.

Programkontoret leder även **Viable Cities Arena**, ett forum för programmets aktiviteter såsom projekt, utbildningar, workshops och seminarier. Denna syftar till att stärka samverkan, fånga upp aktörers behov och sprida resultat och är öppen både för medlemsorganisationer och andra aktörer inom innovationsområdet.

Ett kännetecken för styrningen i Viable Cities är den **missionsdrivna ansatsen**, där programmet inte enbart finansierar enskilda projekt utan en sammanhållen portfölj av insatser för systemomställning. Styrningen präglas av flexibilitet, iterativ utveckling och kontinuerlig dialog mellan programkontor, styrelse, finansiärer, medlemmar och andra intressenter. Detta ligger i linje med transition management där styrning ses som en dynamisk process som bygger på experiment, samskapande och lärande.

3.2.2 Implementering

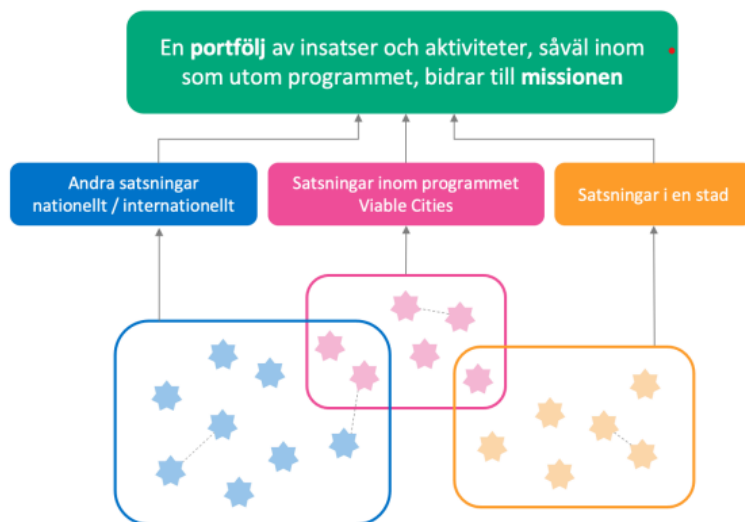
Viable Cities genomför sina insatser genom en kombination av strategiska verktyg, öppna utlysningar och riktade aktiviteter som koordineras av programkontoret. Implementeringen har utvecklats stegvis över programmets tre etapper, från en bred mobilisering av forsknings- och innovationsprojekt till en mer missionsdriven och portföljorienterad logik med fokus på systemomställning.

Under programmets första etapp (2017–2020) låg fokus på att mobilisera aktörer och finansiera en bredd av forsknings- och innovationsprojekt kopplade till klimatneutrala och hållbara städer. Arbetet bidrog till att bygga nätverk mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor samt till att synliggöra potentialen i digitalisering och ny teknik för klimatomställningen. Programmet präglades av en relativt fragmenterad projektstruktur med många parallella initiativ.

I den andra etappen (2021–2023) utvecklades arbetet mot ett mer sammanhållet, missionsdrivet angreppssätt. **Klimatkontrakt 2030** introducerades som programmets centrala verktyg för att samordna städers och statliga aktörers insatser mot klimatneutrala städer. Dessa kompletterades med **klimatinvesteringsplaner** och utvecklingen av **systemdemonstratorer** som test- och lärmiljöer, där tekniska lösningar, affärsmodeller, styrmedel och beteendeförändringar integreras i sammanhängande portföljer.

Portföljstyrning utvecklades för att samla projekt i omställningsportföljer, se Figur 1. Detta ledde till ett tydligare fokus på systemnivå och samordning mellan aktörer och styrvivåer.

Figur 1 Illustration av Viable Cities portföljstrategi.

Källa: Viable Cities programplan 2024–2027, s. 20

Den tredje etappen (2024–2027) innebär ett mer samlat och fokuserat genomförande av programmet. Antalet huvudaktiviteter har minskat till fyra centrala insatsområden: Klimatkontrakt 2030, Viable Cities *Transition Lab*, utlysningar och acceleratorer samt etableringen av ett *Global Centre of Excellence*.

Klimatkontrakten har utvecklats till en nationell process där kommuner, regioner, myndigheter och europeiska aktörer samverkar kring städernas klimatomställning. **En nationell samordningsfunktion** har inrättats för att samordna arbetet, samla erfarenheter och stödja utvecklingen av gemensamma arbetssätt.

I klimatkontrakten för 2025–2026 har även tio gemensamma åtaganden införts, där grupper av städer samarbetar inom prioriterade områden. Syftet är att stärka lärandet mellan städer, minska dubbelarbete och underlätta spridning av lösningar nationellt och internationellt.

Transition Lab är en plattform för samskapande, experiment och lärande med fokus på att utveckla nya arbetssätt för styrning och samverkan i klimatomställningen, bland annat genom systemdemonstratorer som samlar flera insatser i sammanhängande omställningsportföljer.

Etapp 3 präglas även av ett tydligare fokus på att utveckla logiker, processer och metoder för spridning och uppskalning av klimatomställning i städer. Detta omfattar hur arbetssätt som klimatkontrakt, portföljstyrning och flernivåsamverkan kan anpassas och tillämpas i fler städer, samt hur erfarenheter från svenska städer används i policyutveckling på nationell och europeisk nivå.

Internationalisering är en integrerad del av programmets strategi och syftar till att stärka Sveriges roll i den globala klimatomställningen genom kunskapsutbyte, strategiska samarbeten och mobilisering av internationell finansiering. Arbetet sker i nära samspel med EU:s mission för klimatneutrala städer, inklusive initiativ som NetZeroCities, Driving Urban Transitions (DUT) och CapaCITIES.⁹

Implementeringen har därmed utvecklats från finansiering av enskilda innovationsprojekt till ett mer sammanhållet arbetssätt för klimatomställning där klimatkontrakt, Transition Lab, portföljstyrning, systemdemonstratorer och internationellt samarbete utgör centrala verktyg.

3.2.3 En förändrad omvärlds- och policykontext

Den geopolitiska utvecklingen under senare år har förändrat förutsättningarna för klimat- och innovationspolitiken i Europa och globalt. Kriget i Ukraina, ökade säkerhetspolitiska spänningar och en mer osäker ekonomi har flyttat politiskt fokus mot försvar, energisäkerhet, beredskap och samhällslig resiliens. I flera europeiska länder, inklusive Sverige, har detta i vissa fall minskat utrymmet för klimat- och omställningsfrågor eller integrerat dem i bredare säkerhets- och försörjningsperspektiv.

⁹ Viable Cities Internationaliseringsstrategi 2025–2027 (utblick 2030).

Klimatomställningen är dock nära kopplad till resiliens, energisäkerhet och strategisk autonomi. Robust energiförsörjning, resurseffektiva städer och minskad sårbarhet i urbana system är centrala för ett motståndskraftigt samhälle. Mot denna bakgrund framstår missionsinriktade program som Viable Cities inte enbart som klimatpolitiska satsningar, utan också som bidrag till stärkt samhällelig resiliens.

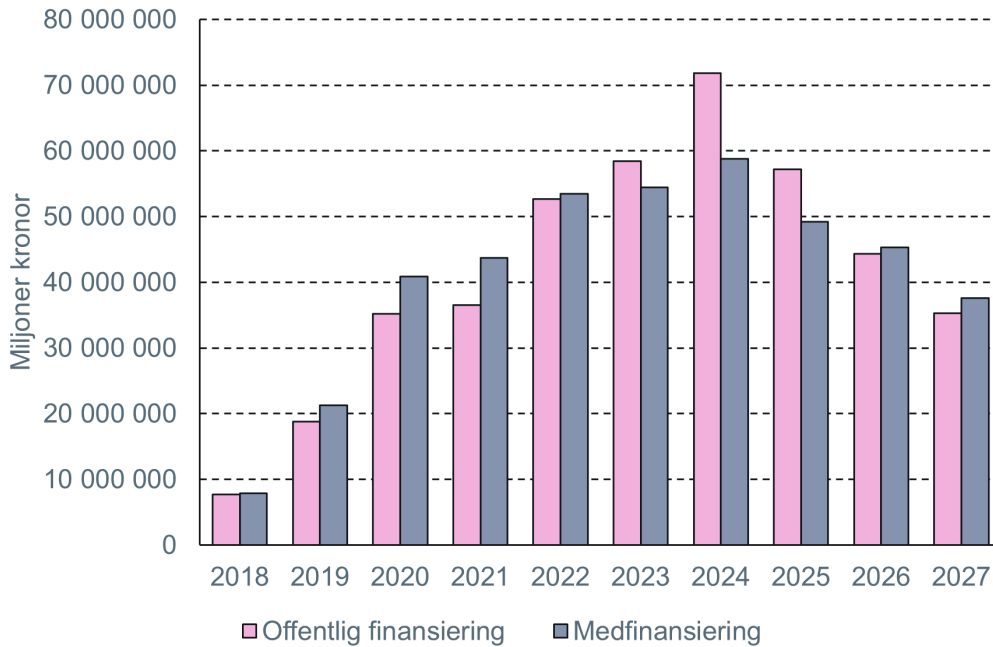
Genom att utveckla nya styrformer, samverkansstrukturer och investeringar i hållbara urbana system kan programmet stärka städernas förmåga att hantera både klimatrelaterade risker och andra samhällsstörningar. Kopplingen mellan klimatomställning och resiliens blir därmed allt viktigare för programmets strategiska relevans, och det finns ett behov av att tydligare synliggöra och vidareutveckla denna dimension i programmets inriktning och genomförande.

3.3 Finansieringsanalys

I följande avsnitt analyseras programmets finansiering, med fokus på omfattningen av offentlig finansiering och medfinansiering, vilka aktörer som erhåller finansiering samt hur projekten fördelar sig storleksmässigt.

Under perioden 2018–2027 har offentlig finansiering om totalt 418 miljoner kronor beviljats till 142 projekt, vilket motsvarar 50,3 procent av den totala projektbudgeten. Aktörernas beslutade medfinansiering uppgår till 413 miljoner kronor (49,7 procent), vilket innebär en total projektvolym på cirka 821 miljoner kronor, se Figur 2.

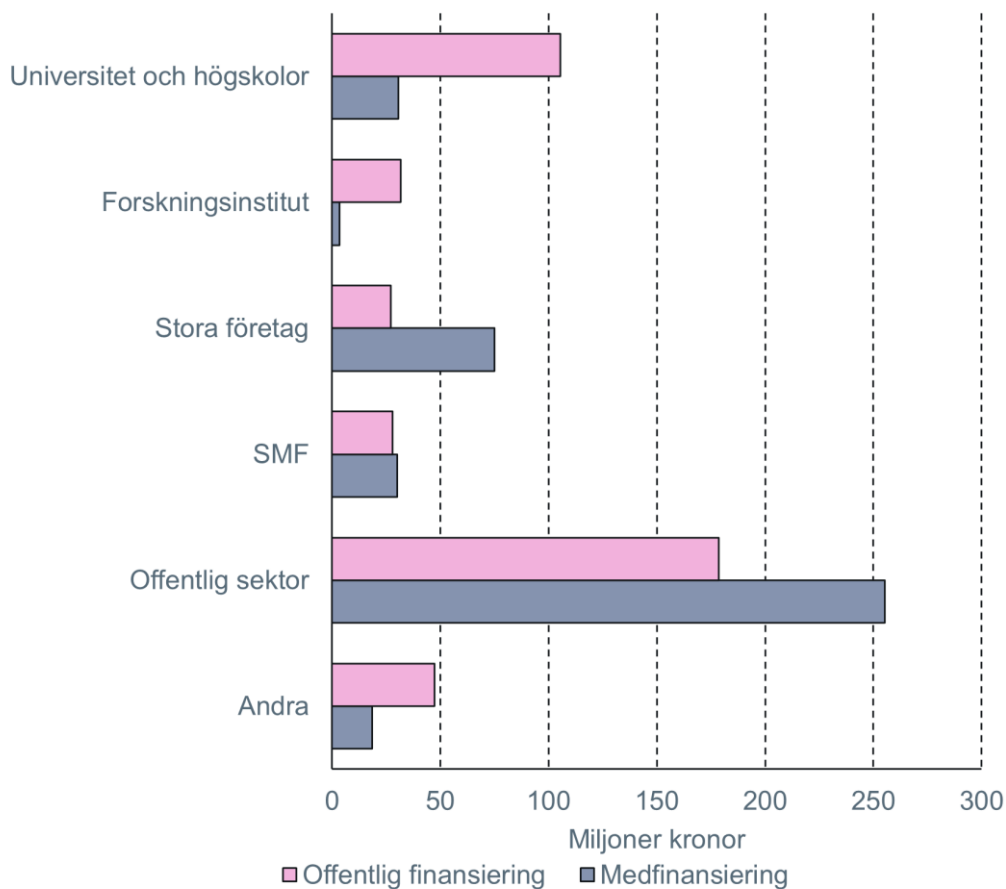
Figur 2: Offentlig finansiering och medfinansiering per år från utlysningar 2018–2025

Källa: Energimyndigheten

Figur 3 visar att både offentlig finansiering och medfinansiering i hög grad koncentreras till offentlig sektor som står för 43 procent av den offentliga finansieringen och 62 procent av medfinansieringen. Universitet och högskolor utgör den näst största mottagaren av offentlig finansiering (25 procent), medan företagens bidrag främst återfinns i medfinansieringen, särskilt från stora företag (18 procent) och SMF (7 procent). Det illustrerar fördelningen i programmets systeminriktade logik, där offentlig sektor har en central genomföranderoll i omställningsarbetet, medan akademi och företag bidrar med kunskap, innovation och kompletterande resurser.

Figur 3: Offentlig finansiering och medfinansiering per aktörstyp från utlysningar 2018–2025

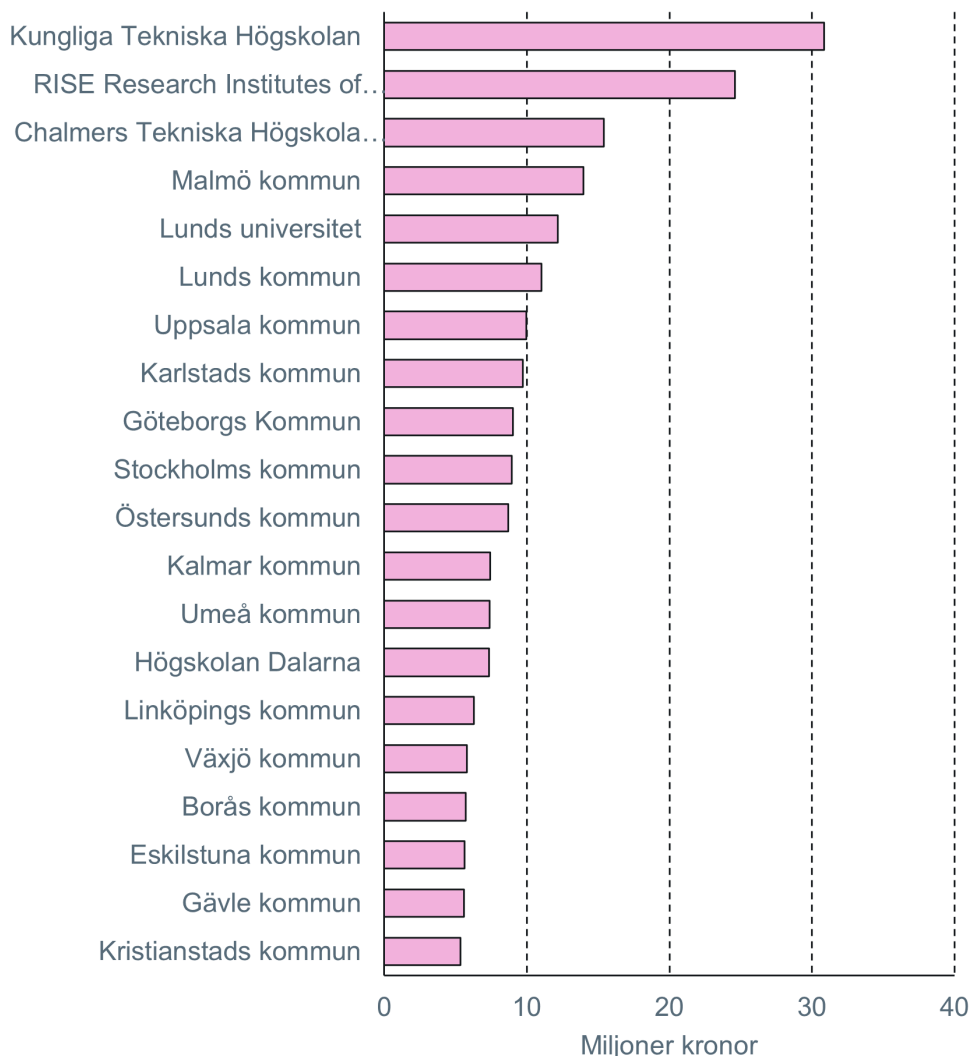

Källa: Energimyndigheten

Figur 4 visar de 20 största mottagarna av offentlig finansiering från utlysningar 2018–2027. De största mottagarna är KTH (30,9 Mkr) och RISE (24,6 Mkr), vilket delvis förklaras av deras roll i programmets koordinering genom programkontoret. Det saknas dock uppgifter om hur stor del av finansieringen som avser koordinerings- och programstödande insatser.

Av de 20 största mottagarna är 15 kommuner, jämfört med åtta i sexårsutvärderingen. Utvecklingen hänger samman med expansionen av Klimatkontrakt 2030, där antalet deltagande städer ökat från nio 2019 till 48 år 2024. De 20 största mottagarna har sammantaget erhållit cirka 211 miljoner kronor, motsvarande ungefär hälften av den totala offentliga finansieringen.

Figur 4: De 20 största mottagarna av offentlig finansiering från utlysningar 2018–2025

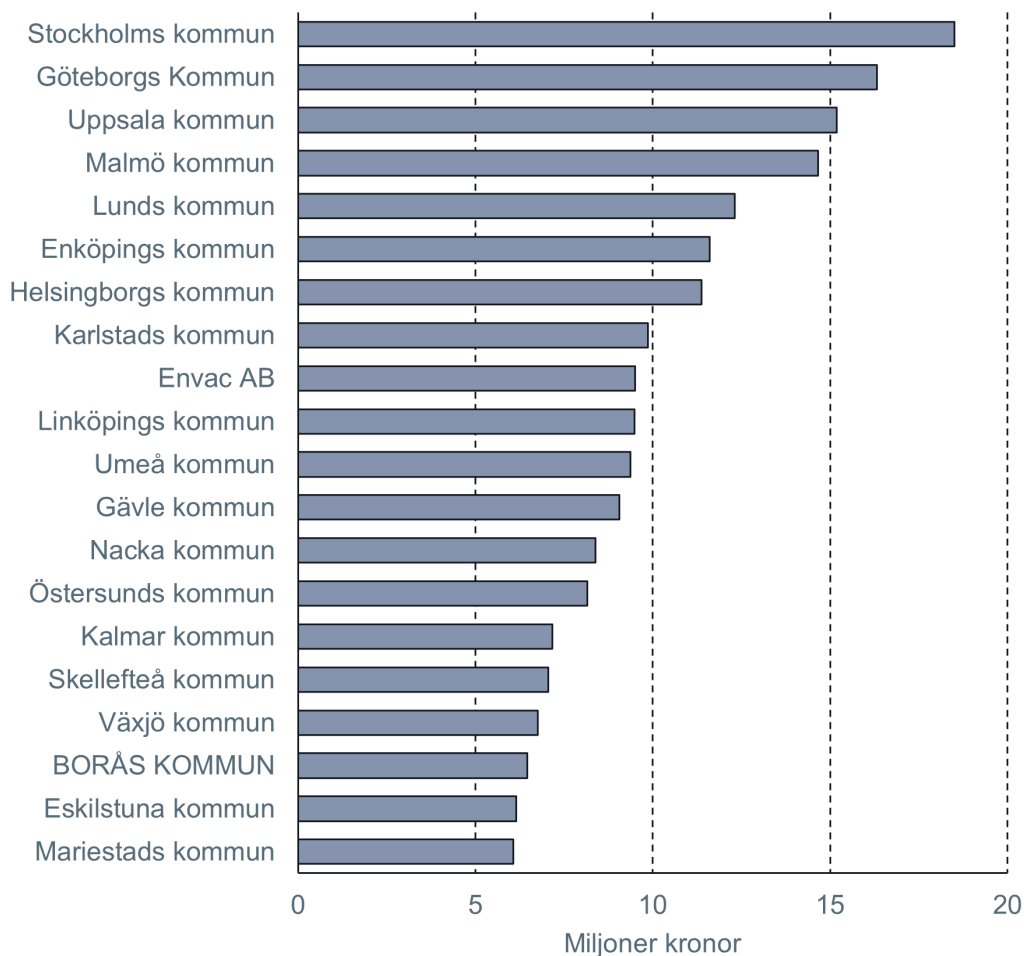

Källa: Energimyndigheten

Medfinansieringen är också starkt koncentrerad till kommunala aktörer. Bland de 20 största medfinansiärerna dominerar kommuner, och endast en annan aktörstyp finns representerad genom företaget Envac AB, se Figur 5. Detta skiljer sig från sexårsutvärderingen, där sex av de största medfinansiärerna utgjordes av andra aktörer än kommuner.

De största bidragen kommer främst från större kommuner. Stockholms stad är den största medfinansiären, följt av Göteborg, Uppsala och Malmö. Tillsammans har dessa bidragit med 64,7 miljoner kronor, motsvarande 15,7 procent av den totala medfinansieringen.

Figur 5: De 20 största medfinansierarna från utlysningar 2018–2025

Källa: Energimyndigheten

Programmet finansierar främst projekt av begränsad till medelstor omfattning. Av 142 projekt har 113 (80 procent) erhållit 1–5 miljoner kronor i offentlig finansiering, medan 25 (18 procent) fått mindre än 1 miljon och endast fyra projekt (3 procent) mer än 5 miljoner. Den offentliga finansieringen speglar dock inte nödvändigtvis projektens totala storlek, eftersom medfinansiering utgör en stor del av budgeten.

Projekt i intervallet 1–5 miljoner kronor dominerar över tid, men portföljen har förändrats. Andelen mindre projekt var högre 2018–2020, medan större projekt ökar från 2021, vilket tyder på en mer konsoliderad och genomförandeorienterad portfölj.

4. Effekter för deltagare

Sammanfattning:

- Viable Cities har mobiliserat centrala aktörer och etablerat en bred aktörsbas för klimatomställning i städer.
- Projekten har stärkt kunskapsutbyte och utveckling av arbetssätt mellan offentlig sektor, akademi och näringsliv.
- Programmet har bidragit till nya samarbeten samt stärkt nätverk och lärande kring klimatomställning i städer.
- Insatserna har stärkt samordning och styrning i offentlig sektor, bland annat genom klimatkontrakt och flernivåsamverkan.
- Effekterna är tydligast i mobilisering och samverkan, medan påverkan på marknader och värdekedjor är mer begränsad.

4.1 Inledning till kapitlet

Detta kapitel analyserar vilka resultat och effekter deltagandet i Viable Cities har haft för olika aktörsgrupper. En övergripande trend är att respondenterna i denna utvärdering gör något mer återhållsamma bedömningar av uppnådda och förväntade effekter jämfört med sexårsutvärderingen.

En möjlig förklaring är att programmet har utvecklats från en mer traditionell SIP-logik, med fokus på enskilda Fol-projekt, till ett mer transformativt arbetssätt inriktat på styrformer, samverkansstrukturer och kapacitet för långsiktig systemförändring. I ett sådant arbetssätt uppstår effekter ofta indirekt och över längre tid, vilket gör dem svårare att fånga i enkäter och indikatorer som främst mäter direkta Fol-resultat.

Den förändrade geopolitiska situationen och ett ökat fokus på säkerhet, beredskap och energiförsörjning har påverkat utrymmet för klimatfrågor, vilket också kan påverka hur deltagarna värderar programmets resultat. Resultaten bör därför ses i ljuset av dessa förutsättningar.

4.2 Samverkan och kompetens

I enkäten tillfrågades nyttillkomna deltagare om sina motiv för att delta. Motiven skiljer sig något mellan aktörsgrupper, men präglas av gemensamma drag i form av behov av samverkan, problemlösning och kapacitetsuppbyggnad, snarare än traditionella Fol-

incitament såsom teknikutveckling, vetenskapliga publikationer eller kommersialisering av enskilda innovationer.^{10 11}

Företagens motiv är främst kopplat till konkret problemlösning och riskdelning, även om flera respondenter lyfter värdet av att bidra till klimatomställningen i sina fritextsvar.

Offentliga organisationers motiv är främst samverkan, kompetens- och nätverksutveckling samt tillgång till kunskap. Även finansiering av innovations- och utvecklingsarbete är viktig. Deltagandet drivs därmed främst av kapacitets- och systemmotiv. Detta bekräftas i intervjuer, där kommunrepresentanter beskriver en utveckling mot ökad institutionell mognad, med större fokus på systemförståelse och genomförande.

Forskarnas motiv är främst att lösa Fol-relaterade problem och att bygga generell Fol-kompetens, där problemlösningssmotivet är tydligare än hos företagen. Incitament kopplade till doktorandfinansiering är svagare, medan finansiering av disputerade forskare är mer framträdande. Fritextsvar och intervjuer lyfter även samhällsutmaningar och samarbete som viktiga drivkrafter, liksom att kopplingen till EU:s missionsagenda har stärkt forskningsmiljöernas strategiska orientering och internationella positionering.

Resultaten indikerar således att deltagandet i Viable Cities drivs av behov av problemlösning och kapacitetsuppbyggnad i en transformativ omställningskontext, snarare än av traditionella Fol-incitament.

4.2.1 Samverkan är ett centralt motiv för deltagande i programmet

Samverkan är alltså ett centralt motiv för deltagande i projekten. Figur 6 visar att samverkan med offentliga aktörer är det starkaste motivet för samtliga aktörstyper. Bland forskare anger 91 procent detta som viktigt i hög eller mycket hög grad, jämfört med 83 procent av offentliga organisationer och 73 procent av företagen.

Offentliga aktörer framstår därmed som den centrala noden i projektens samverkansstruktur. Denna bild bekräftas i fritextsvar och intervjuer, där flera respondenter särskilt lyfter värdet av samverkan mellan kommuner. En respondent uttrycker att "det är samverkan med de andra kommunerna som ger allra mest". Samverkan med nationella myndigheter lyfts också som värdefullt.

Samverkan med universitet och högskolor är också ett viktigt motiv, men varierar mellan aktörstyper. Bland offentliga organisationer anger 77 procent detta som viktigt i

¹⁰ I enkäterna till representanter för deltagande företag efterfrågades vilka motiv de hade för att delta i Fol-projekt. Svaren på denna fråga redovisas inte i figur eftersom antalet svarande var så få. Resultatet bör tolkas med försiktighet.

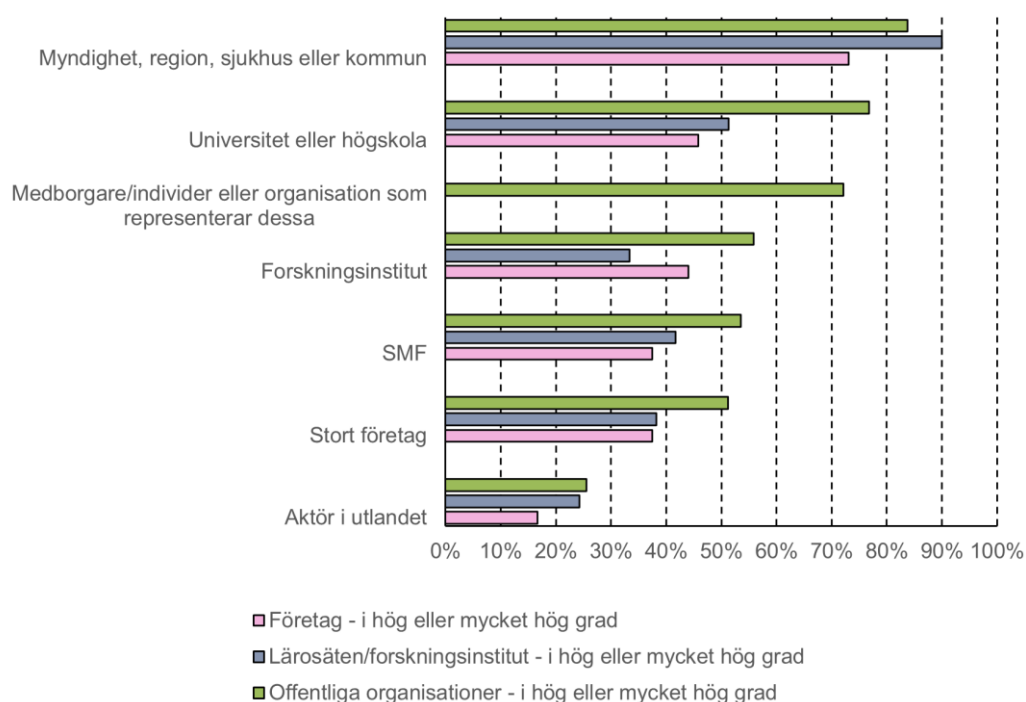
¹¹ För företagen är de viktigaste drivkrafterna att lösa specifika Fol-relaterade problem samt att få offentlig delfinansiering. Mer akademiskt orienterade motiv, såsom rekrytering av nydisputerade forskare eller engagemang av doktorander, är genomgående svaga.

hög eller mycket hög grad, jämfört med 52 procent av forskarna och 46 procent av företagen. För kommuner framstår forskningssamverkan som ett sätt att stärka kunskapsbasen och kvalitetssäkra omställningsarbetet, medan företagen i större utsträckning drivs av tillämpad problemlösning. Denna tolkning stöds i Intervjuerna där programmet beskrivs som en arena där forskning integreras i styrnings- och investeringsprocesser snarare än i enskilda forskningsprojekt.

Samverkan med internationella aktörer är mindre framträdande. Endast omkring en fjärdedel av offentliga organisationer och forskare anger detta som ett viktigt samverkansmotiv, och andelen är lägre för företag. Projekten tycks därmed främst präglas av nationellt orienterad samverkan. Denna tolkning förstärks av fallstudien om internationalisering, som visar att internationella kopplingar sker via programmets övergripande struktur snarare än genom enskilda projekt.

Jämfört med sexårsutvärderingen syns vissa förändringar. Bland företag har betydelsen av samverkan med stora företag ökat, medan samverkan med små och medelstora företag minskat. Bland offentliga organisationer har samverkan med institut, företag och universitet ökat, vilket indikerar en breddad samverkansbas.

Figur 6 Samverkansmotiv. Företagsrespondenter (N=26), offentliga organisationer: (N=43), forskare: (N=40)

Källa: Enkät

4.2.2 Kompetensutveckling

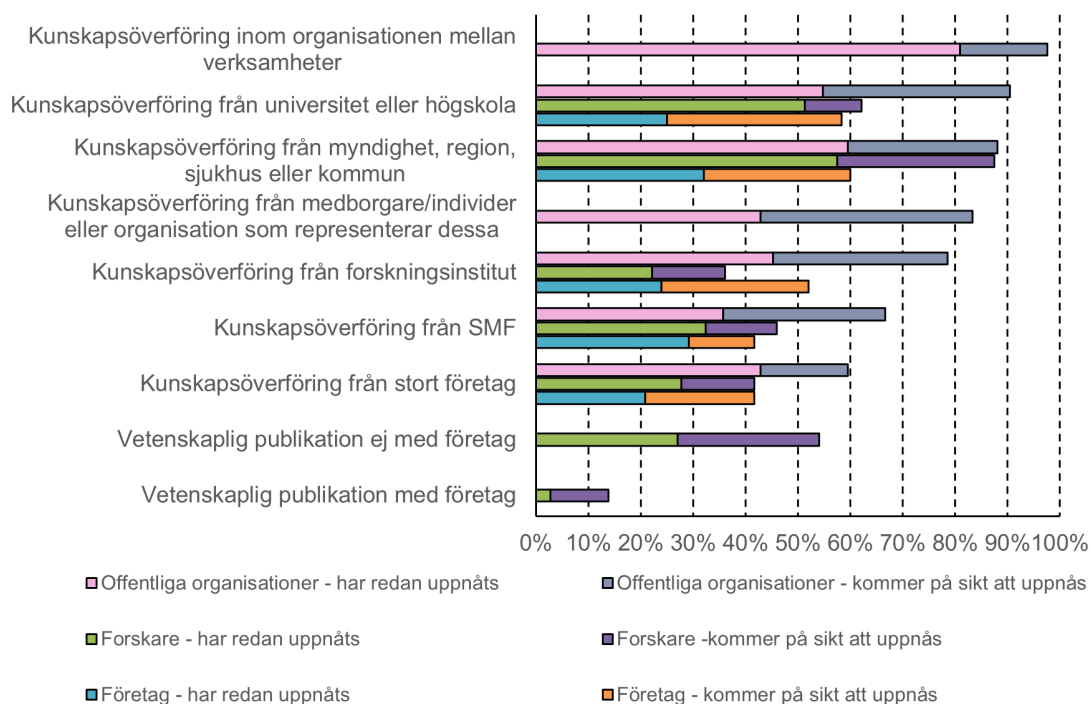
Enkätresultaten visar att projekten i varierande grad fungerar som plattformar för kunskapsutbyte mellan företag, offentliga organisationer och forskare, se Figur 7. Bland företagen uppger omkring 20–30 procent att kunskapsöverföring redan har skett från olika aktörstyper, med offentliga aktörer som den tydligaste källan. Samtidigt anger 60 procent att kunskapsöverföring från myndigheter, regioner eller kommuner har skett eller förväntas ske, vilket ligger i linje med att samverka med offentliga aktörer är det starkaste motivet att delta i projekt.

Bland offentliga organisationer uppger majoriteten att kunskapsöverföring från universitet (55 procent) samt från andra offentliga aktörer och företag (60 procent) i hög eller mycket hög grad har skett eller kommer att ske. Kunskapsöverföring inom den egna organisationen är dock mest omfattande (97 procent).

Intervjuer visar att arbetet inom Klimatkontrakt 2030 har bidragit till att sprida kunskap mellan förvaltningar och integrera klimatfrågor i ordinarie styrning och uppföljning. Krav på färdplaner, gemensam analys och återkommande uppföljning har bidragit till ökat samarbete mellan förvaltningar och ett mer strategiskt arbetssätt.

Bland forskare uppger 88 procent kunskapsöverföring från offentliga aktörer och 62 procent från andra universitet i hög eller mycket hög grad har skett eller kommer att ske. Sampublicering med företag är däremot begränsad (14 procent), vilket indikerar att forskningssamverkan sker med offentlig sektor och i policyrelaterade frågor.

Figur 7: Kunskapsöverföring från annan organisation. Deltagandets bidrag enligt företagsrespondenter (N=25), forskare (N=40) respektive representanter för offentliga organisationer (N=42).

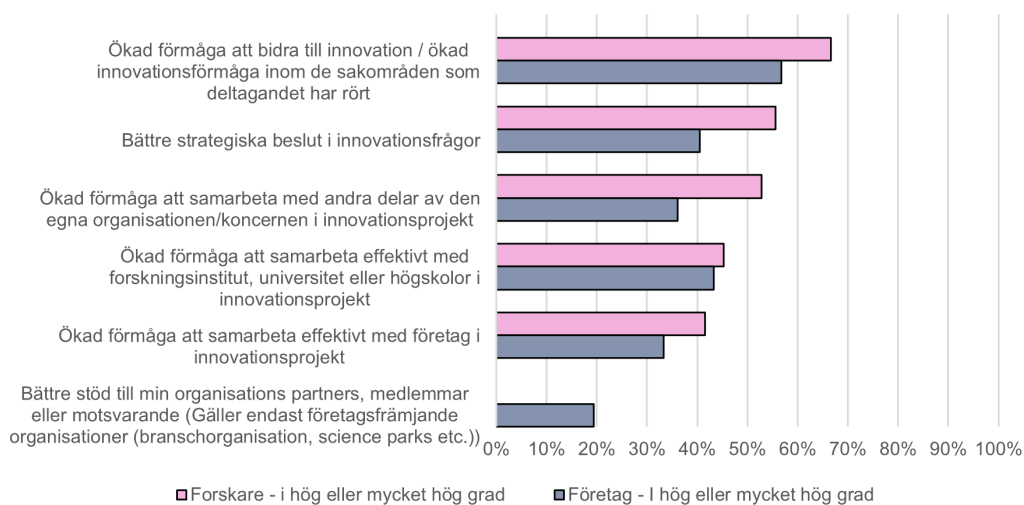
Anm.: Frågan ställdes enbart till deltagare som tillkommit sedan 2021. Påståendena löd i sin helhet "Kunskapsöverföring till den egna organisationen från...". Källa: Enkät

Resultaten visar att projekten främst har fungerat som lärandearena, särskilt för offentlig sektor. En central fråga är i vilken utsträckning detta också har stärkt aktörernas innovationsförmåga och interna arbetssätt.

Figur 8 visar att projekten i viss mån har bidragit till interna förbättringar och stärkt innovationsförmågan hos företag och forskare. Bland företagen är det tydligaste resultatet ökad innovationsförmåga inom projektens områden (56 procent anger detta i hög eller mycket hög grad). Mönstret är liknande, men starkare, bland forskare där 67 procent anger att projekten har stärkt organisationens förmåga att bidra till innovation. Deltagandet i projekt har också bidragit till förbättrade strategiska beslut i innovationsfrågor (56 procent).

När det gäller samarbete har projekten främst stärkt samarbeten inom den egna organisationen och i viss mån med liknande organisationer. Det är däremot mindre vanligt att projekten har stärkt förmågan att samarbeta effektivt med företag.

Figur 8: Kompetensutveckling. Andel företagsrespondenter (N=37) respektive forskare (N=54) som anser att deltagandet har bidragit i hög eller mycket hög grad.

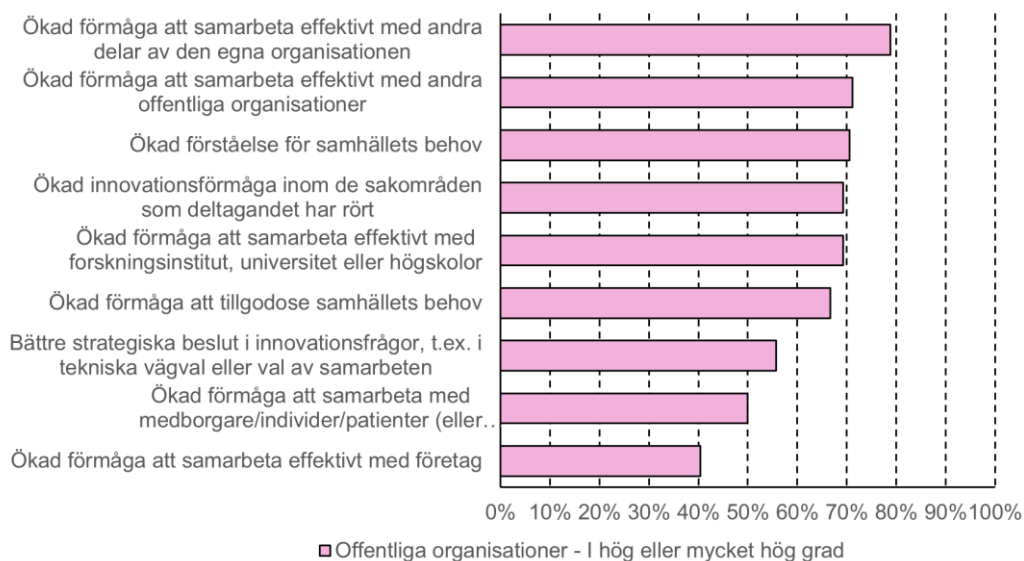

Källa: Enkät

För offentliga organisationer är resultaten särskilt tydliga, se Figur 9. En stor andel anger att projekten har stärkt deras förmåga att samarbeta effektivt, både inom den egna organisationen (79 procent) och med andra offentliga aktörer (71 procent). En majoritet lyfter också att deltagandet har bidragit till ökad förståelse för samhällets behov och stärkt innovationsförmåga inom relevanta områden.

Färre (40 procent) av respondenterna anger att projekten har stärkt förmågan att samarbeta med företag. Det speglar programmets fokus på offentlig kapacitetsuppbyggnad men pekar likväl på en potential att stärka företagens roll i programmet.

Figur 9: Kompetensutveckling. Andel representanter för offentliga organisationer (N=52) som anser att deltagandet har bidragit i hög eller mycket hög grad.

Anm. I enkäten framgick att de tre påståenden som rör samarbeten handlade specifikt om innovationsprojekt samt, om inte annat framgår, om samarbeten med andra organisationer än den egna. Källa: Enkät

4.2.3 Långsiktig samverkan

I enkäten fick deltagarna bedöma i vilken utsträckning projekten har stärkt långsiktig samverkan med olika aktörstyper, se Figur 10.

Bland företagen bedöms samverkan främst ha stärkts med svenska universitet och offentliga aktörer, där 45 respektive 41 procent anger att långsiktig samverkan redan uppnåtts eller förväntas uppnås. Samtidigt anger relativt många att sådan samverkan inte kommer att uppnås, särskilt med lärosäten (31 procent). En stor andel svarar också "vet inte/inte relevant", framför allt avseende samverkan med utländska aktörer och andra företag.

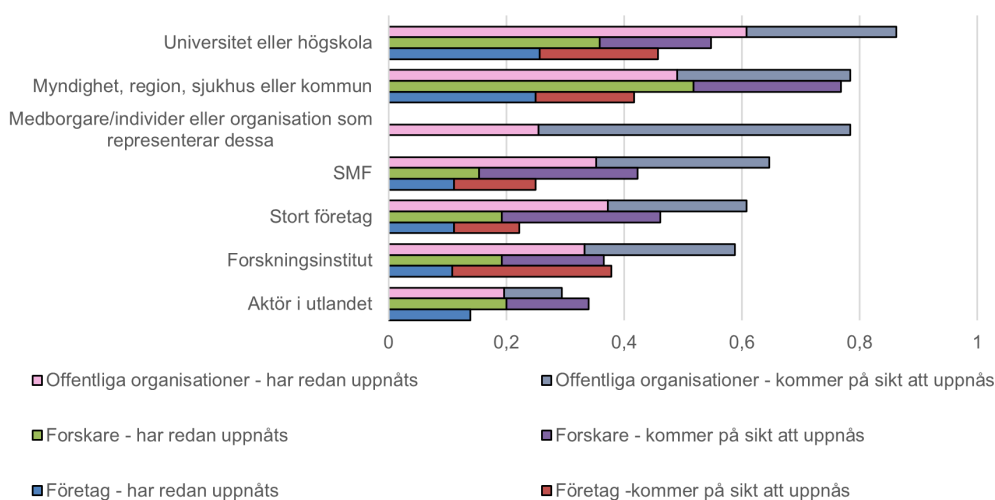
För offentliga organisationer är resultaten tydligare. Majoriteten anger stärkt långsiktig samverkan med svenska universitet (86 procent) och andra offentliga aktörer (78 procent), följt av forskningsinstitut (58 procent). Samverkan med utländska aktörer är betydligt lägre (30 procent).

Bland forskare är långsiktig samverkan tydligast med svenska offentliga aktörer (77 procent), följt av andra universitet (55 procent) och stora företag (46 procent). Samverkan med utländska aktörer är lägre (34 procent), även om forskare i något högre grad än offentliga organisationer anger att sådan samverkan uppnåtts eller förväntas uppnås.

Resultaten indikerar således att projekten främst har stärkt långsiktig Fol-samverkan inom Sverige, särskilt mellan akademi och offentlig sektor. Fritextsvar tyder också på att projekten oftare har förstärkt befintliga relationer än skapat nya.

Att internationell samverkan är mindre framträdande på projektnivå, ligger i linje med att internationaliseringsarbetet i stor utsträckning bedrivs på programnivå. Intervjuer och fallstudier visar att programmet fungerar som en dörröppnare för svenska aktörer i europeiska och internationella initiativ, främst genom nätverk, missionssamarbeten och metodutveckling. Internationaliseringen tar alltså ofta formen av kapacitetsuppbyggnad och positionering snarare än direkta projektpartnerskap.

Figur 10: Långsiktig Fol-samverkan med andra organisationer. Deltagandets bidrag enligt företagsrespondenter (N=37), forskare (N=56) respektive representanter för offentliga organisationer (N=51)

Anm. Påståendena löd i sin helhet "Långsiktig Fol-samverkan med..." och uttryckte att det handlade om organisationer i Sverige i de fall där det inte framgår i figuren. Källa: Enkät

4.3 Effekter i företag

För detta avsnitt bör det beaktas att företagens deltagande i många fall är kopplat till medverkan i klimatkontrakten, och att enkätfrågorna i begränsad utsträckning fångar denna typ av engagemang. Tillsammans med ett relativt lågt antal svarande innebär det att resultaten bör tolkas med viss försiktighet.

Med den reservationen är effekterna för företagen tydliga men selektiva. Projekten har främst bidragit till vidareutveckling av lösningar och hållbarhetsförbättringar, medan mer kommersiella och produktionsnära effekter är svagare.

De tydligaste resultaten gäller ökad hållbarhet i befintliga varor, tjänster, processer eller system (60 procent anger att detta har uppnåtts eller förväntas uppnås), introduktion av nya lösningar (59 procent) samt ökad kvalitet i befintliga erbjudanden (57 procent).

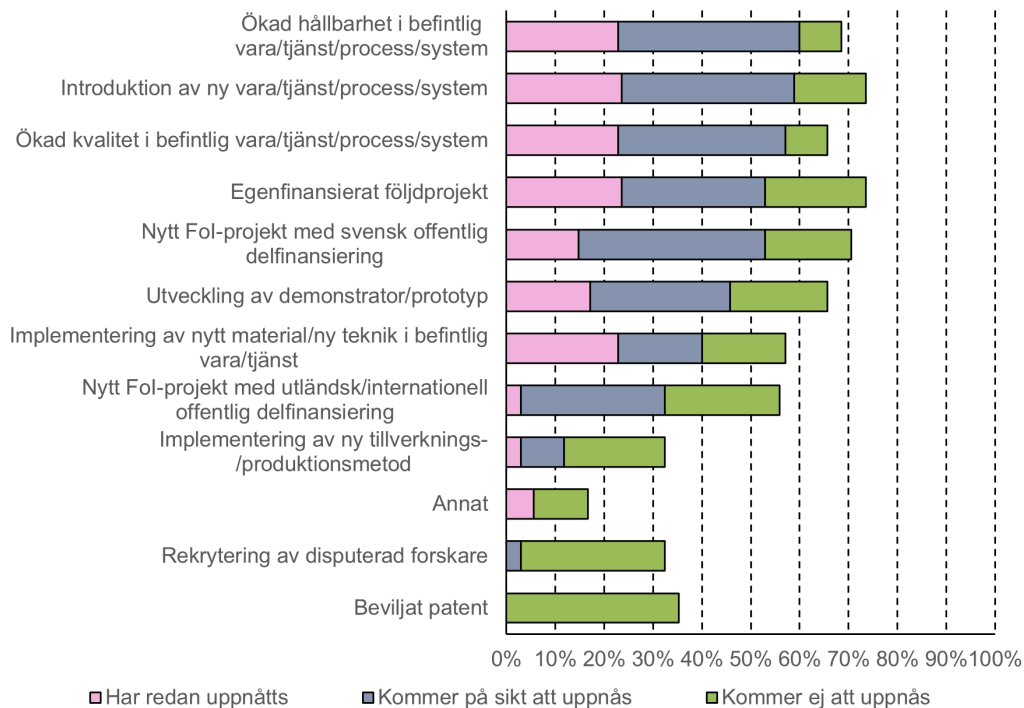
Flera företag lyfter även följdprojekt, utveckling av demonstratorer eller prototyper samt implementering av ny teknik som resultat av sitt deltagande.

Intervjuer och självvärderingen visar att projekten ofta handlar om att vidareutveckla lösningar i samverkan med kommuner, testa tekniska och digitala lösningar i demonstrationsmiljöer samt anpassa befintliga erbjudanden till klimatrelaterade krav. Det indikerar stegvisa förbättringar och systemanpassning snarare än utveckling av helt nya produkter.

Mer forsknings- och produktionsnära resultat är ovanliga, särskilt vad gäller patent, rekrytering av nydisputerade forskare och nya tillverkningsmetoder. Många respondenter anger också "vet inte" eller "inte relevant". Det speglar att programmet inte i första hand fokuserar företagsintern FoU eller produktionsutveckling.

Denna tolkning bekräftas i intervjuerna. Flera intervjupersoner framhåller att satsningen främst riktas mot städer och offentliga aktörer, och att företag ofta kommer in senare i processen. Projekten har därför i stor utsträckning handlat om att utveckla och testa lösningar i samspel med kommunal verksamhet snarare än om företagsintern FoU.

Figur 11: Effekter på produkter och processer (N=35)

Källa: Enkät

Figur 12 visar hur projekten har påverkat företagets affärsutveckling. Ett tydligt mönster även i denna fråga är att många respondenter svarar "vet inte" eller "inte

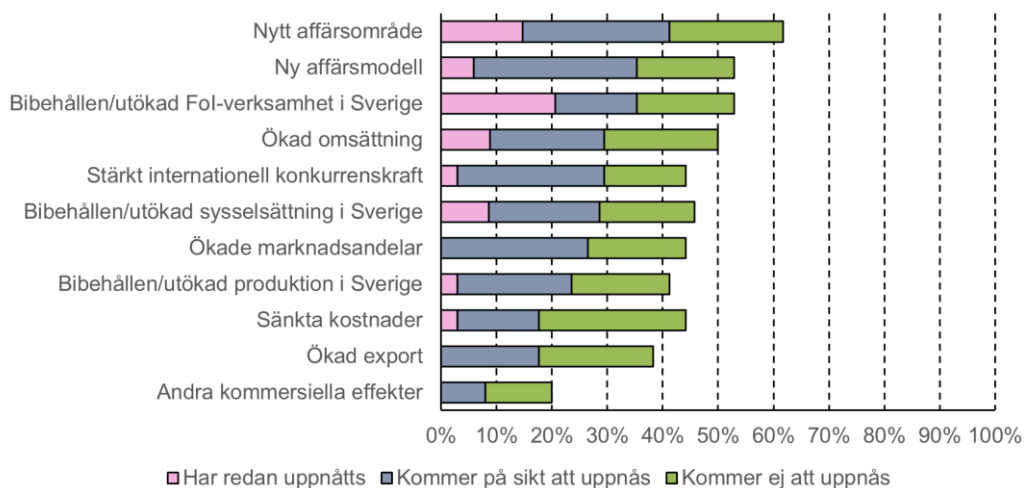
relevant”. Det tyder på att flera av de listade effekterna inte varit centrala för deltagande företag.

Av de effekter som ändå tycks framstå som relevanta är de tydligaste resultaten nya affärsområden (41 procent anger att detta uppnåtts eller förväntas uppnås), nya affärsmodeller (35 procent) samt bibehållen eller utökad Fol-verksamhet i Sverige (35 procent). För vissa företag har deltagandet fungerat som ett avstamp för affärsinnovation och fortsatt utvecklingsarbete.

Självvärderingen och expertrapporten framhåller att programmets bidrag till affärsutveckling främst handlar om att stärka företagens position i framväxande marknader kopplade till klimatomställning i städer. Affärseffekter utvecklas successivt och i samspel med offentliga behovsägare, snarare än genom omedelbar kommersialisering.

Jämfört med sexårsutvärderingen är andelen som uppger effekter för den egna verksamheten något lägre. Intervjuer tyder på att detta hänger samman med programmets ökade fokus på systemutveckling och kommunal kapacitetsuppbyggnad. I Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 bekräftar att företagens deltagande är kopplat till specifika lösningar eller demonstrationer snarare än till bred affärsomställning.

Figur 12: Effekter för verksamheten (N=35)

Källa: Enkät

4.4 Effekter i offentliga organisationer

Figur 13 visar vilka effekter projekten haft för offentliga organisationer. Resultaten är genomgående starka. För samtliga redovisade aspekter anger över hälften av respondenterna att effekten redan uppnåtts eller förväntas uppnås. De tydligaste

resultaten gäller ökad hållbarhet i verksamheten (84 procent), nyttiggörande av kartläggning och analys (82 procent), nya projekt med svensk offentlig delfinansiering (82 procent) och implementering av nya arbetssätt eller metoder (82 procent). Projekten tycks alltså i hög grad ha stärkt organisationernas interna kapacitet och strukturer för klimatarbete.

Internationella effekter förekommer också, men i mindre omfattning. 60 procent anger att nya projekt med internationell offentlig delfinansiering har uppnåtts eller förväntas uppnås, vilket är lägre än motsvarande nationella nivå.

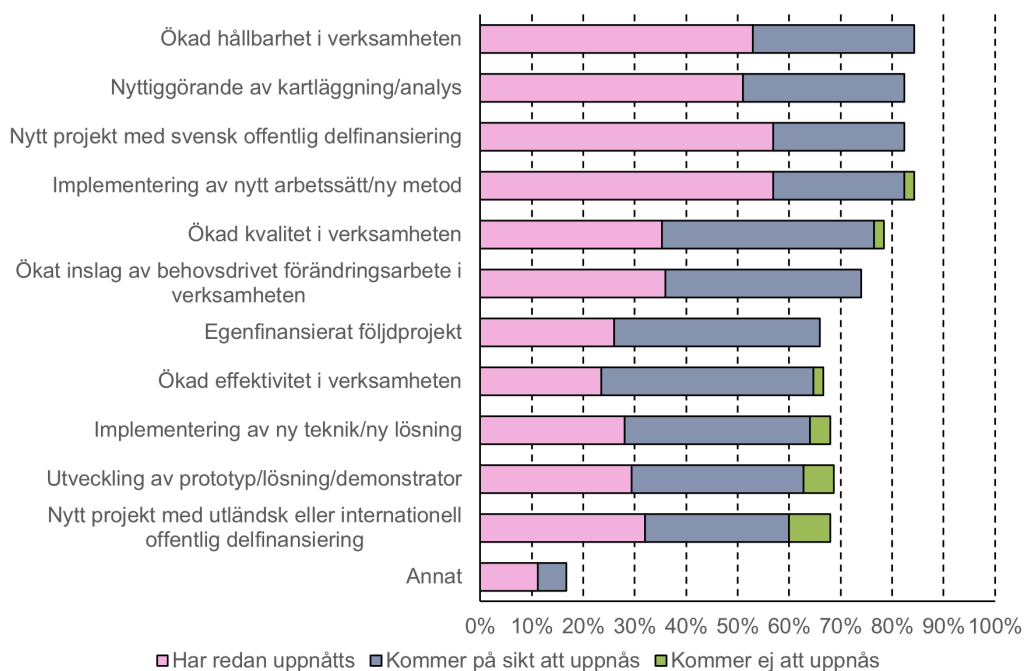
Intervjuer framhåller dock att kapaciteten för internationellt arbete varierar mellan kommuner. Större städer har ofta etablerade strukturer för EU-samverkan, medan andra deltar mer sporadiskt. Fallstudien om internationalisering visar att programmets genomslag i stor utsträckning sker på programnivå genom strategisk positionering och deltagande i europeiska initiativ.

Intervjuerna ger också, tillsammans med fritextsvaren, en bredare bild av effekterna. Respondenter lyfter bland annat en tydligare koppling mellan klimatomställning och andra samhällsutmaningar, såsom rättvisa, inkludering och näringslivsutveckling, samt ett stärkt samarbete i omställningsarbetet.

Flera kommunrepresentanter beskriver vidare hur deltagandet i Viable Cities och Klimatkontrakt 2030 har professionaliserat arbetet genom tydligare strukturer för planering, uppföljning och samverkan. I flera kommuner har kontraktsprocessen också integrerats i ordinarie styr- och budgetprocesser. Expertrapporten bekräftar denna bild och lyfter särskilt klimatkontrakten som en innovation för flernivåstyrning, där klimatomställning integreras i ordinarie styr- och planeringsprocesser och kopplas till ett bredare systemperspektiv.

Effekterna för offentlig sektor kan därmed ses som breda och samstämmiga och få respondenter anger att effekterna inte kommer att uppnås. Det tyder på att projekten varit relevanta för de offentliga organisationernas kärnverksamhet.

Figur 13: Effekter för verksamheten (N=51)

Källa: Enkät

4.5 Effekter för lärosäten och forskningsinstitut

Figur 14 visar vilka effekter projekten haft för lärosäten och forskningsinstitut. De tydligaste resultaten är nya FoU-projekt med svensk offentlig finansiering (67 procent anger att detta uppnåtts eller förväntas uppnås), utveckling av metoder för tjänsteutveckling (54 procent) samt utveckling av demonstratorer eller prototyper (50 procent). Det indikerar att projekten i hög grad fungerat som en plattform för fortsatt forskning och utveckling samt stärkt forskningsmiljöernas förmåga att attrahera ny offentlig finansiering.

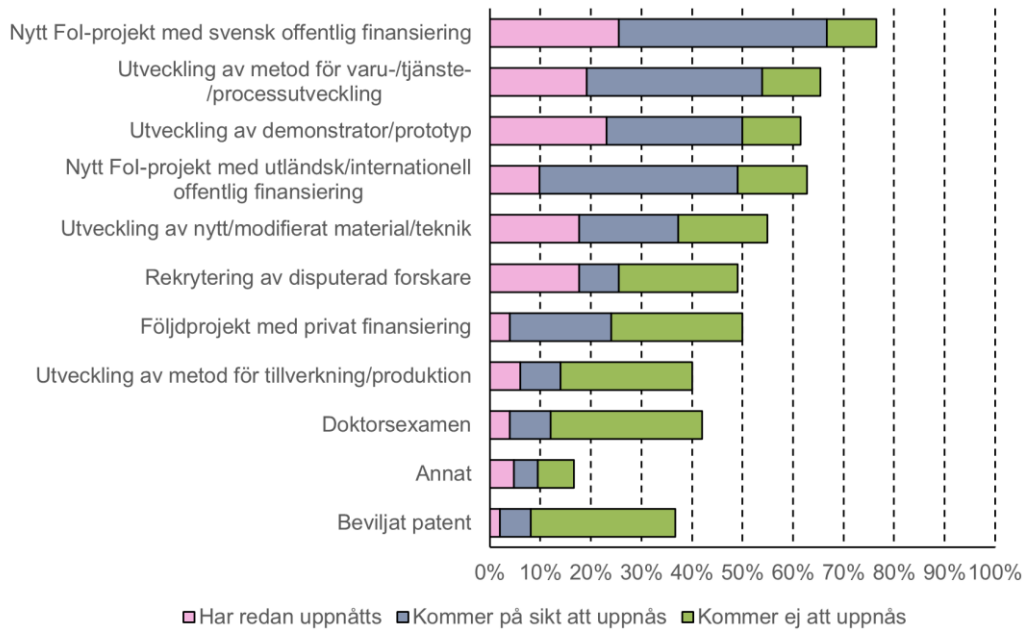
Intervjuer och självvärderingen fördjupar denna bild. Forskningsaktörer bidrar ofta med analysstöd, metodutveckling och systemperspektiv i arbetet med klimatomställning i städer. Samtidigt lyfts att programmet har stärkt samproduktion av kunskap mellan forskning och praktik samt bidragit till utveckling av metoder och analysramverk som används i omställningsarbetet. Det förklarar varför resultaten främst återfinns i form av metoder, demonstratorer och nya projekt.

Flera traditionella forskningsindikatorer är däremot svagt representerade. För flera indikatorer är andelen "vet inte" eller "inte relevant" hög. Det bekräftar att många projekt inte haft patent, produktionsteknik eller forskarutbildning som primära mål, vilket ligger i linje med programmets system- och omställningsinriktade arbetssätt. Expertrapporten

betonar betydelsen av tvärspektoriell samverkan och kunskapsintegration snarare än traditionella akademiska resultat.

Projekten framstår mot den bakgrunden som viktiga för att stärka forskningsmiljöernas koppling till praktisk omställning och offentlig sektor, men mindre betydelsefulla för akademiska meriterings- och patenteringsutfall.

Figur 14: Effekter till följd av projektdeltagandet (N=52)

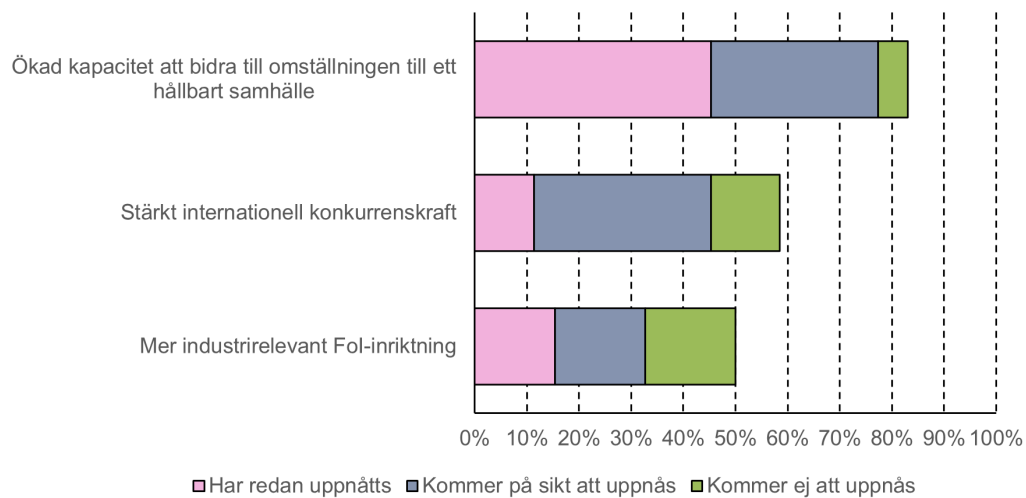
Källa: Enkät

Figur 15 visar i vilken utsträckning projekten har bidragit till tre övergripande organisatoriska effekter för forskningsorganisationerna. Den tydligaste effekten är stärkt kapacitet att bidra till omställningen till ett hållbart samhälle, där 77 procent anger att denna effekt uppnåtts eller förväntas uppnås.

För de två övriga områdena är resultaten svagare. 45 procent anger att projekten har stärkt eller kan komma att stärka organisationens internationella konkurrenskraft. 32 procent anger att projekten har bidragit till en mer industrirelevant inriktning. Samtidigt är det många som svarar "vet inte" eller "inte relevant", särskilt när det gäller en mer industrirelevant inriktning, vilket är väntat givet programmets karaktär.

Självvärderingen framhåller att programmet främst har stärkt kunskapsutvecklingen i samverkan mellan forskning, offentlig sektor och andra aktörer. Resultaten pekar därmed på att projekten i första hand har stärkt forskningsmiljöernas roll i klimatomställningen, särskilt genom bidrag till policyutveckling, styrning och metodstöd, snarare än deras marknads- eller konkurrensposition.

Figur 15 Effekter för verksamheten (N=53)

Källa: Enkät

5. Systemeffekter

Sammanfattning:

- Viable Cities har mobiliserat relevanta aktörer kring missionen om klimatneutrala städer och etablerat en bred aktörsbas för omställningsarbetet.
- Projekten har stärkt kunskapsspridning och utveckling av arbetssätt mellan offentlig sektor, akademi och näringsliv.
- Programmet har bidragit till nya samarbeten mellan aktörer och därigenom stärkt nätverk och lärande kring klimatomställning i städer.
- Insatserna har stärkt samordning och styrning i offentlig sektor, bland annat genom klimatkontrakt och flernivåsamverkan.
- Påverkan på marknadsstrukturer och värdekedjor är mer begränsad, vilket speglar att programmets effekter främst ligger i mobilisering, samverkan och kapacitetsuppbyggnad.

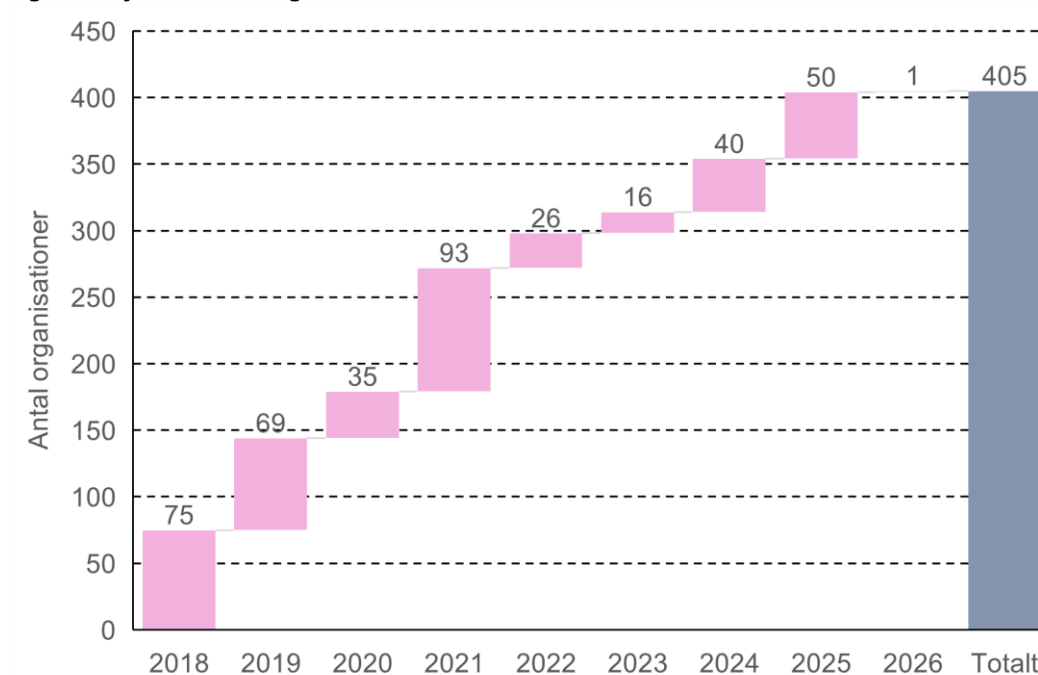
5.1 Mobilisering

Figur 16 visar att mobiliseringen av nya deltagare var starkast under programmets tidiga år. Antalet nytillkomna organisationer ökade snabbt mellan 2018 och 2021, med särskilt höga nivåer 2018 (75), 2019 (69) och 2021 (93). Därefter har tillväxten avtagit något, med färre nya deltagare från 2022 och framåt. Totalt har 405 organisationer deltagit i programmet under perioden.

Mönstret speglar programmets utveckling från mobilisering till implementering. Intervjuer, fallstudien om Klimatkontrakt 2030 och självvärderingen visar att de tidiga åren präglades av bred mobilisering, medan senare faser i högre grad fokuserat på kapacitetsuppbyggnad, utveckling av arbetssätt och fördjupad samverkan inom etablerade konstellationer.

Expertrapporten framhåller att programmet har mobiliserat centrala aktörer och etablerat strukturer för dialog och gemensamt lärande, men pekar också på behov av att stärka medborgarnas delaktighet.

Figur 16: Nytillkomna deltagare

Källa: Energimyndigheten

5.2 Förutsättningar för innovation

Figur 17 visar att projekten i första hand har stärkt kunskapsflöden och gemensamma arbetssätt mellan aktörer, medan effekterna på mer strukturella delar av innovationssystemet, såsom värdekedjor och fysisk infrastruktur, är begränsade.

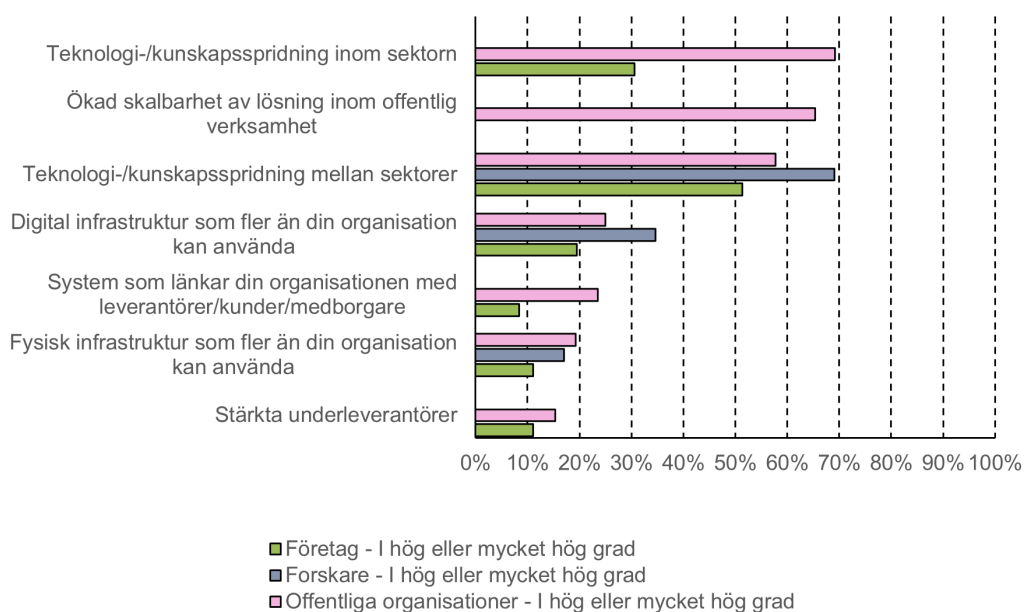
För företagen är den tydligaste effekten ökad kunskapsspridning mellan sektorer (51 procent i hög eller mycket hög grad), medan effekterna på affärsrelationer mellan företag är små (8 procent). Det ligger i linje med att deltagandet främst är kopplat till utveckling av lösningar i samverkan med offentliga behovsägare.

För offentliga organisationer är resultaten starkare. 69 procent anger ökad kunskapsspridning inom offentlig sektor och 65 procent förbättrade förutsättningar att skala upp lösningar, bland annat genom arbetssätt kopplade till klimatkontrakten. Även bland forskare är spridning mellan sektorer den tydligaste effekten (cirka 70 procent i hög eller mycket hög grad).

Intervjuerna framhåller att programmet fungerar som en arena för gemensam problemlösning där offentlig sektor, akademi och näringsliv utvecklar arbetssätt för klimatomställning i städer. Självvärderingen lyfter lärande mellan städer och utveckling av metoder och verktyg som kan användas av flera aktörer, medan expertrapporten påpekar att programmet har etablerat strukturer för dialog, gemensamt lärande och samordnade insatser som också bidrar till policy- och regelverksutveckling.

Sammanfattningsvis tycks projekten i hög grad ha bidragit till stärkt samverkan och kunskapsutbyte, särskilt mellan offentlig sektor och akademi. Effekterna på mer marknadsnära och strukturella delar av innovationssystemet är däremot begränsade.

Figur 17: Effekter bortom projektkonstellationen. Andel företagsrespondenter (N=37), forskare (N=55) respektive representanter för offentliga organisationer (N=52) som anser att deltagandet har bidragit i hög eller mycket hög grad.

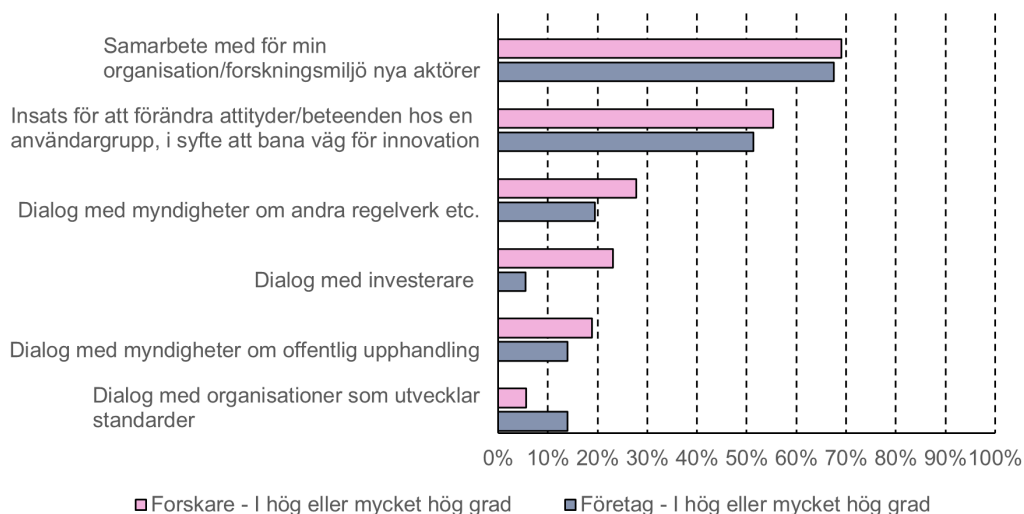
Källa: Enkät

Figur 18 visar i vilken utsträckning projekten har påverkat innovationssystemet för företag och forskare. Den tydligaste effekten är samarbete med nya aktörer. Närmare 70 procent av både företag och forskare anger att detta har skett i hög eller mycket hög grad. Projekten har därmed fungerat som en arena för att etablera nya samarbeten.

En annan effekt gäller insatser för att påverka attityder och beteenden hos användare för att underlätta införandet av innovationer. Drygt hälften av företagen och 55 procent av forskarna anger att detta varit en central del av projekten. Dialog med myndigheter om regelverk, offentlig upphandling och standardisering har också skett, men i lägre grad. Dialog med investerare är begränsad, särskilt bland företag.

Denna bild bekräftas i intervjuerna. Nya samarbeten lyfts som en central effekt, och en intervjuperson beskriver hur programmet har skapat en "annan legitimitet internt", där lokala initiativ uppfattas som en del av ett större sammanhang.

Figur 18: Systempåverkan. Andel företagsrespondenter (N=37) respektive forskare (N=56) som bedömer att deltagandet i hög eller mycket hög grad har inneburit nedanstående.

Källa: Enkät

Figur 19 visar motsvarande resultat för offentliga organisationer. Även här är samarbete med nya aktörer den tydligaste effekten (76 procent anger hög eller mycket hög grad), följt av bättre samordning inom offentlig sektor (75 procent) och insatser för att påverka attityder och beteenden för ökad samhällsnytta (65 procent).

Resultaten visar att systempåverkan i offentlig sektor främst handlar om styrning och samordning. Det ligger i linje med fallstudien om Klimatkontrakt 2030, där kontraktsprocessen beskrivs ha skapat återkommande dialoger mellan kommuner och nationella myndigheter.

Färre respondenter anger att projekten har bidragit till ökat samarbete med standardiseringsorganisationer (20 procent) eller bättre samordning kring ersättnings- och affärsmodeller (22 procent). Detta är inte oväntat, eftersom marknads- och produktionsnära frågor i stor utsträckning ligger utanför projektens fokus.

Figur 19 Systempåverkan. Andel representanter för offentliga organisationer (N=51) som bedömer att deltagandet i hög eller mycket hög grad har inneburit nedanstående.

Källa: Enkät

Fallstudierna visar dock att effekter kopplade till styrning, samordning och arbetssätt blir tydligare på en mer aggregerad nivå än vad enskilda enkätfrågor ger uttryck för. Även om dessa aspekter fångas i enkäten, framstår de i fallstudierna som mer sammanhängande förändringar i styrning, organisering och regelverk.

Sammanfattningsvis tycks projekten ha haft tydlig systempåverkan, framför allt genom nya samarbeten, bättre samordning i offentlig sektor och förändrade attityder hos deltagande aktörer. Expertrapporten pekar dock på ett behov av att tydligare koppla dessa arbetssätt till konkreta resultat för medborgare och lokala företag.

5.2.1 Måluppfyllelse

Figur 20 visar hur deltagarna bedömer Viable Cities måluppfyllelse i termer av bidrag till klimatomställningen i Norden, Europa och globalt. Bedömningarna är över lag positiva men skiljer sig mellan aktörstyper.

Bland företagen uppfattas programmet främst ha bidragit till mobilisering för klimatomställning i städer samt till att stärka föregångsstäder och Sveriges internationella position. Bidraget till utveckling av flernivåstyrning mellan lokal och

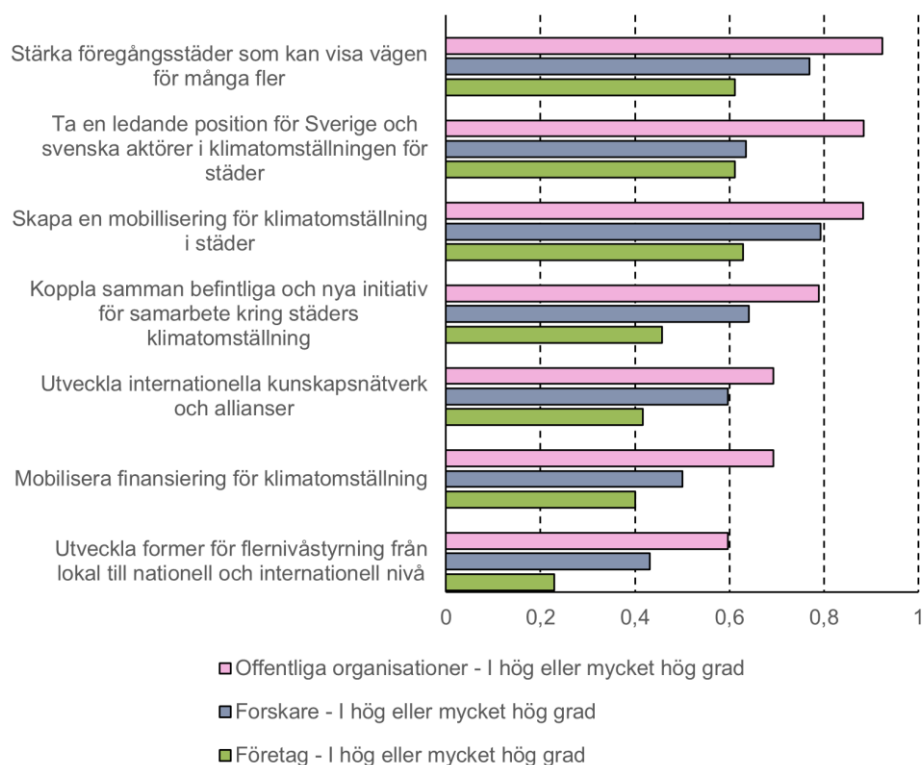
internationell nivå framstår däremot som mer begränsat. Det kan dock delvis spegla en begränsad insyn i dessa processer snarare än faktiska skillnader i programmets bidrag.

Offentliga organisationer är genomgående mer positiva. 92 procent anger att programmet i hög eller mycket hög grad har stärkt föregångsstäder, och 88 procent att det har bidragit till mobilisering av klimatarbetet i Sverige och till att stärka Sveriges internationella position.

Forskare är också övervägande positiva. Omkring 80 procent anger att programmet i hög eller mycket hög grad har bidragit till mobilisering och att stärka föregångsstäder.

Sammanfattningsvis kan konstateras att offentliga aktörer och forskare i högre grad än företag ser programmet som ett strategiskt verktyg för internationell positionering. Det ligger i linje med fallstudien om internationalisering, som visar att programmet gradvis har utvecklats från nätverk och omvärldsbevakning till att positionera sig som en aktiv aktör inom EU:s Cities Mission, där det också har haft visst inflytande.

Figur 20 Måluppfyllelse avseende att klimatomställningsarbetet i Norden, inom EU och globalt. Företagsrespondenter (N=36), offentliga organisationer (N=52), forskare (N=53).

Källa: Enkät.

Figur 21 visar i stället hur deltagarna bedömer programmets bidrag till klimatomställningen på lokal nivå. Bedömningarna är genomgående positiva, särskilt

bland offentliga organisationer. De tydligaste effekterna rör utvecklingen av samverkan, arbetssätt och styrning. Särskilt framträdande är nya samarbetsformer mellan kommuner och städer, stärkt kollektivt agerande i klimatomställningen samt utveckling av lärande och kompetensutveckling mellan aktörer. Även nya sätt att sprida och skala upp lösningar samt utveckling av styrning och organisering lyfts som centrala bidrag.

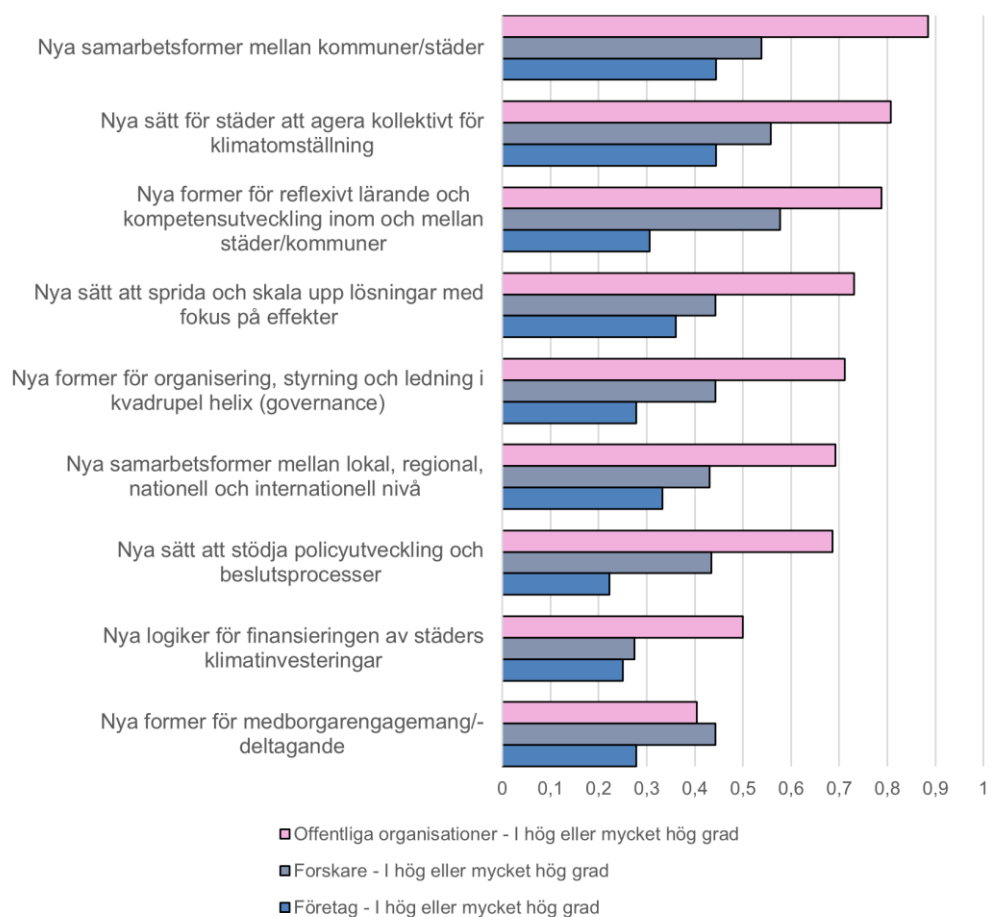
Offentliga organisationer rapporterar genomgående högre effekter än forskare och företag, vilket speglar programmets fokus på kommunal kapacitetsuppbyggnad. Effekter kopplade till finansiering och medborgarengagemang är däremot mindre framträdande.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar att kontraktprocessen i flera kommuner har integrerats i ordinarie styr- och budgetprocesser. Kommunrepresentanter beskriver att klimatkontraktet har professionaliserat arbetet genom tydligare strukturer för planering, uppföljning och samverkan.

Forskare är också övervägande positiva, om än något mer återhållsamma, medan företagens bedömningar är mer varierade. I många kommuner har företagens roll varit mer begränsad, särskilt i de tidiga faserna, och företagens deltagande är ofta kopplad till specifika projekt eller nätverk.

Resultaten indikerar att programmet har ett starkt genomslag på lokal nivå, där det har bidragit till mer varaktiga strukturer för styrning, uppföljning och samverkan i kommunerna. De tydligaste bidragen gäller nya samarbetsformer mellan kommuner, stärkt kollektivt agerande i klimatomställningen samt utveckling av lärande, styrning och uppskalning av lösningar.

Figur 21 Måluppfyllelse avseende klimatomställningsförmåga på lokal nivå. Företagsrespondenter (N=36), offentliga organisationer (N=52), forskare (N=53).

Källa: Enkät.

6. Programmetts mervärde

Sammanfattning:

- Programmetts inriktning är väl anpassad till den urbana klimatomställningen.
- Programmet har mobiliserat centrala aktörer, särskilt kommuner, genom ett missionsorienterat arbetssätt.
- Klimatkontrakten har stärkt styrning och samordning och bidragit till att integrera klimatomställningen i kommunernas ordinarie arbete.
- Programmetts största mervärde ligger i mobilisering, finansiering och samordning som möjliggjort aktiviteter och samarbeten som annars inte hade uppstått.
- Resultaten syns i nya styrmodeller och förändrade arbetssätt.

6.1 Inriktning

Expertrapporten konstaterar att Viable Cities är väl anpassat till de behov som finns i arbetet med klimatomställning i städer och att programmet är tydligt positionerat inom ett strategiskt och internationellt prioriterat politikområde. Det missions- och systeminriktade arbetssättet, som har bidragit till att mobilisera centrala aktörer och utveckla nya former för samverkan mellan offentlig sektor, akademi och näringsliv, framhålls särskilt.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030, tillsammans med intervjuer och självvärderingen, visar att klimatkontrakten och tillhörande processer har bidragit till att integrera klimatomställningen i kommunernas ordinarie styrning och stärka samverkan mellan lokal, nationell och europeisk nivå.

Utvärderingen pekar på en viss spänning mellan programmetts höga systemambitioner och hur arbetet genomförs i praktiken. Tyngdpunkten i programmet har legat på kapacitetsuppbyggnad, styrning och samordning, medan kopplingen till marknadsdriven innovation, internationell konkurrenskraft och näringslivets strategiska roll är mindre tydlig. Effekterna handlar därför i första hand om förändrade arbetssätt och stärkt samverkan, och mindre om mer genomgripande marknads- eller strukturförändringar. Programmet framstår dock som förutsättningsskapande för de senare, genom att bygga kapacitet, samordning och gemensamma arbetssätt.

Att mer genomgripande marknads- och strukturförändringar inte framträder tydligt i utvärderingen kan delvis hänga samman med den komplexa kontexten för

klimatomställning i städer, men också med begränsningar i uppföljningen. Intervjuerna indikerar samtidigt att vissa kommersiella effekter finns, särskilt på lokal nivå. Det pekar på ett behov av att bättre fånga och synliggöra dessa effekter, samt att tydligare visa hur de hänger samman med programmets systeminriktade arbetssätt, särskilt i samspel med näringslivet.

6.2 Mervärde

Mervärde, eller additionalitet, avser i vilken utsträckning statens finansiering har gjort skillnad, det vill säga om de aktiviteter, resultat och förändringar som programmet bidragit till hade uppstått även utan Viable Cities. Bedömningen utgår från tre typer av additionalitet: **input-, output- och beteendeadditionalitet**.

Inputadditionalitet handlar om i vilken utsträckning programmet har tillfört resurser, strukturer och finansiering som annars inte skulle ha funnits. Figur 22 visar att 78 procent av de offentliga organisationerna bedömer att projekten inte skulle ha genomförts i samma omfattning utan programmets finansiering. Endast 14 procent menar att motsvarande finansiering delvis hade kunnat erhållas från annat håll.

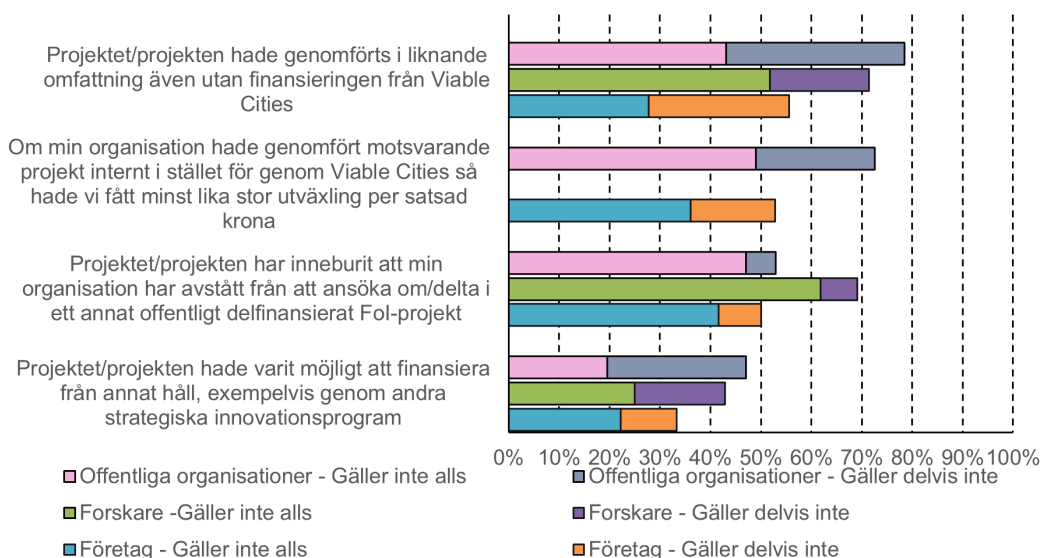
För forskare är bilden liknande. 71 procent bedömer att projekten inte hade genomförts i samma omfattning utan programmets stöd. Även bland företagen framhålls finansieringen som betydelsefull, om än något mindre tydligt.

Resultaten tyder på att programmets finansiering i hög grad har varit avgörande för att mobilisera projekt och resurser som annars sannolikt inte hade realiserats. Denna bild bekräftas av fritextsvaren, där respondenter lyfter programmets betydelse för att initiera samarbeten och skapa förutsättningar för vidare satsningar. En respondent uttrycker att "projektet har varit mycket viktigt och strategiskt för att få i gång samarbeten som på sikt kan leda till andra initiativ."

Intervjuerna framhåller att programmets mervärde inte enbart ligger i finansieringen av projekt, utan också i utvecklingen av nya former för samordning. Den särskilda samordningsfunktionen för klimatkontrakten beskrivs exempelvis som avgörande för att etablera en nationell modell.

Internationaliseringen utgör ett ytterligare mervärde. Intervjuer visar att programmet har kunnat koppla samman nationella satsningar med EU-processer på ett sätt som annars hade varit svårt att åstadkomma. En respondent beskriver att programmet "har öppnat dörrar mot EU-kommissionen och haft inflytande på dess agenda". Det illustrerar hur programmet har öppnat fönstret till internationella arenor och policyprocesser.

Figur 22: Mervärde. Andel företagsrespondenter (N=36), forskare (N=56) respektive representanter för offentliga organisationer (N=51) som instämmer i hög eller mycket hög grad.

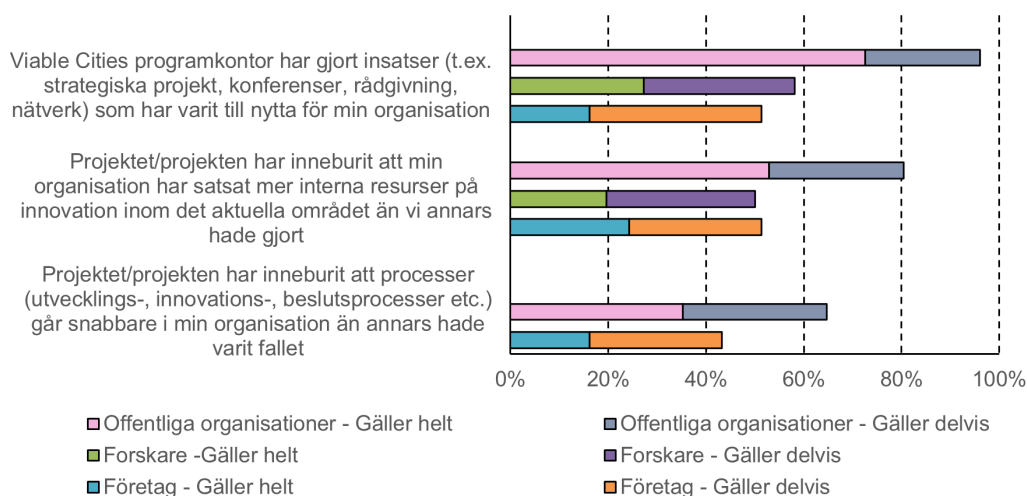
Anm. Den andra påståendet besvarades endast av företagsrespondenterna och offentliga organisationer.
Källa: Enkät

Outputadditionalitet handlar om vilka resultat som inte hade uppstått utan programmet. Figur 23 visar att 97 procent av de offentliga organisationerna upplever att insatser från programkontoret har varit värdefulla. 80 procent anger att projekten har lett till ökade interna innovationssatsningar och 64 procent till snabbare utvecklings- eller beslutsprocesser. Motsvarande andel bland företagen är lägre (51 procent), vilket visar att resultaten är tydliga, även om de varierar mellan aktörsgrupper.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar att ett av programmets viktigaste resultat är etableringen av en ny modell för samverkan mellan olika nivåer i styrningen. Klimatkontrakt 2030 har utvecklats från ett initiativ till en etablerad struktur med gemensamma åtaganden, återkommande årscykler och koppling till kommunernas ordinarie styrprocesser. Det utgör ett institutionellt resultat som sannolikt inte hade uppstått utan programmet.

Fallstudien visar också att den svenska modellen har inspirerat utvecklingen av EU:s *Climate City Contracts*. Intervjuer pekar på att EU-kommissionen har inspirerats av den svenska strukturen, vilket illustrerar programmets resultat även på systemnivå. Programmets resultat återfinns alltså även i form av nya institutionella strukturer och internationell påverkan.

Figur 23: Mervärde (negativ skala). Andel företagsrespondenter (N=37), forskare (N=56) respektive representanter för offentliga organisationer (N=51) som instämmer i hög eller mycket hög grad.

Anm. Skalan är negativ. Ju kortare stapel desto bättre resultat. Källa: Enkät

Beteendeadditionalitet handlar om hur aktörers arbetssätt, prioriteringar och samverkan förändras. Intervjuerna visar att Viable Cities har bidragit till en utveckling från mobilisering, via ökad systemförståelse, till genomförande och skalning. En intervjuperson beskriver hur programmet har gått från att skapa lokalt engagemang till att etablera strukturer för samarbete och uppskalning.

Ett återkommande tema är att programmet har förändrat hur kommuner arbetar internt. I en kommun har till exempel klimatinvesteringsplaner integrerats i den ordinarie investeringsplaneringen i stället för att hanteras separat, samtidigt som antalet personer som arbetar med klimatomställning i olika delar av verksamheten har ökat. Det illustrerar beteendeadditionalitet i form av förändrade prioriteringar, stärkt kapacitet och en tydligare integrering av klimatfrågor i ordinarie styrning.

Internationaliseringen har också påverkat arbetssätten. En intervjuperson beskriver hur kopplingen till EU gav arbetet "en annan legitimitet internt" och tydliggjorde att det är en del av ett större sammanhang.

Programmets största mervärde tycks alltså ligga på system- och styrningsnivå. Programmet har etablerat en missionsinfrastruktur med klimatkontrakt, portföljtänkande och internationella kopplingar som påverkat hur aktörer samarbetar och prioriterar. Inputadditionaliteten framträder i form av finansiering och samordningsstöd, Outputadditionalitet i etableringen av klimatkontrakt och påverkan på europeiska initiativ, och beteendeadditionalitet i förändrade arbetssätt och en ökad integrering av klimatomställningen i ordinarie styrning.

7. Handlingsplan efter sex-årsutvärderingen

Sammanfattning:

- Rekommendationerna har i stor utsträckning hanterats, särskilt vad gäller missionslogik, klimatkontrakt, lärande mellan städer och utveckling av arbetsätt och styrning.
- De områden som bara är delvis hanterade handlar om medborgarengagemang och uppföljning av samlade systemeffekter där variationer i kommunernas kapacitet påverkar genomslaget.
- Ökad omfattning och internationalisering har ökat komplexiteten vilket skapar behov av fortsatt utveckling av uppföljning, prioritering och anpassat stöd till kommuner med olika förutsättningar.

7.1 Handlingsplanens genomförande

Sexårsutvärderingen gav Viable Cities åtta rekommendationer. För att hantera dessa utformades en handlingsplan. Över lag har programmet tagit rekommendationerna på allvar och omsatt dem i etapp 3. Programmet har konsoliderat sin missions- och portföljlogik, stärkt klimatkontraktsprocessen och vidareutvecklat strukturer för mobilisering, lärande och flernivåsamverkan. rekommendationerna om förändringsteori, processtöd, lärande mellan städer samt dokumentation och systematisering av arbetsätt, bedöms i huvudsak vara väl omhändertagna och integrerade i programmets styrning.

Samtidigt har expansionen till fler städer och ett ökat internationellt engagemang ökat komplexiteten. Skillnader i kommunernas kapacitet påverkar genomslaget av vissa insatser, särskilt när det gäller medborgarengagemang och uppföljning av samlade effekter. Uppföljningen fungerar väl i formativ och dialogbaserad mening, men den aggregerade redovisningen av systemeffekter kan utvecklas ytterligare.

Tabellerna nedan visar vår bedömning av hur väl varje rekommendation har hanterats utifrån tre skalor:

- Rekommendationen är tillfredsställande hanterad.
- Rekommendationen är delvis hanterad.

- Rekommendationer är inte hanterad / Rekommendationen är till stora delar inte hanterad.

Tabell 3 Rekommendationer och bedömning av hur de hanterats

Rekommendation 1:	Programmet bör säkerställa att tillkommande initiativ och samarbeten förstärker kärnverksamheten.
Handlingsplan och genomförande:	Målet i etapp 3 är att nya initiativ och samarbeten ska stärka programmets kärnuppdrag att mobilisera aktörer och resurser för transformativ systemförändring i städer. Arbetet bedrivs genom en iterativ missionsprocess med fokus på samskapande, systemförståelse och utveckling av insatsportföljer.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen bedöms vara tillfredsställande hanterad. I etapp 3 har programmet integrerat nya initiativ med klimatkontrakten och missionsinfrastrukturen som nav. Programplan, effektlogik och självvärdering visar att expansionen är kopplad till kärnuppdraget, vilket bekräftas av intervjuer och fallstudier som visar att satsningarna förstärker snarare än fragmenterar omställningsarbetet.
Rekommendation 2:	Programmet bör bistå kommunerna med information och arbetssätt som de kan använda för att bättre nå ut till sina medborgare.
Handlingsplan och genomförande:	Målet är att stärka kommunernas kapacitet att mobilisera medborgare i klimatomställningen genom lokala omställningsarenor och nya former för dialog med myndigheter och civilsamhälle. I etapp 3 har detta skett genom utveckling av metoder för medborgardeltagande, strategisk kommunikation och arbete inom kommunikatörsnätverket KOM2030.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen är delvis hanterad. Programmet har vidareutvecklat metoder och nätverk för medborgarengagemang, och intervjuer visar att kommunerna upplever ökad kunskap och fler verktyg för att nå invånare. Samtidigt är medborgardimensionen ännu inte fullt integrerad i klimatkontraktprocessen, och genomförandet varierar mellan kommuner, vilket pekar på behov av fortsatt kapacitetsstöd och metodutveckling.
Rekommendation 3:	Programmet bör utveckla en förändringsteori och anpassa den till sin inriktning mot transformativ systemförändring, som underlag för att tydligt kunna kommunicera sitt budskap.
Handlingsplan och genomförande:	Målet är att vidareutveckla programmets förändringsteori och effektlogik för att bättre stödja transformativt arbete, stärka styrningen och möjliggöra mer ändamålsenlig uppföljning. I etapp 3 har detta skett genom missionsorienterade uppföljningsmetoder, lärandeorienterad rapportering och integrering av Klimatomställningskartan i effektlogiken.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen är tillfredsställande hanterad. Rekommendationen bedöms vara tillfredsställande hanterad. Programmet har tydliggjort och operationaliserat sin förändringsteori, bland annat genom Klimatomställningskartan och portföljansatsen, och intervjuer visar att arbetssätten är etablerade i genomförandet. Samtidigt kvarstår behov av att stärka den samlade uppföljningen och kommunikationen av programmets systemeffekter.
Rekommendation 4:	Programmet bör, med hjälp av sin nya förändringsteori och dess mål, löpande följa upp hur varje insats bidrar till programmets mål och, när det finns anledning till det, använda dessa lärdomar för att anpassa insatserna.

Handlingsplan och genomförande:	Målet är att utveckla en uppföljning som bättre stödjer programmets missionsorienterade arbetssätt, med fokus på portföljer, systemförändring och lärande över tid. I etapp 3 har detta skett genom utveckling av sammanhängande portföljer, klimatkontraktprocessen, systemdemonstratorer samt lärandeorienterad rapportering och användning av Klimatomställningskartan.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen är delvis hanterad. Programmet har utvecklat en mer lärandeorienterad och dialogbaserad uppföljning, och intervjuer visar att lärdomar omsätts i justerade arbetssätt och prioriteringar. Uppföljningen fungerar väl som stöd för lärande, men den samlade redovisningen av bidrag till övergripande systemeffekter är fortfarande begränsad, vilket försvårar extern kommunikation av resultaten.
Rekommendation 5:	Programmets erfarenheter av Klimatneutrala städer 2030, inklusive klimatkontrakt, bör dokumenteras och standardiseras avseende arbetssätt och verktyg, för att kunna genomföras av någon annan aktör.
Handlingsplan och genomförande:	Målet är att dokumentera arbetet med Klimatneutrala städer 2030 och klimatkontrakten samt pröva hur metoder och verktyg kan spridas till fler aktörer. I etapp 3 har detta skett genom löpande dokumentation, analys och utveckling av spridningsformer, bland annat via regionala noder, twinning och en nationell samordningsfunktion. Full standardisering bedöms inte möjlig, men arbetet har fokuserat på att strukturera och sprida erfarenheter.
Bedömning av genomförandet:	Programmet har etablerat strukturer för systematisk dokumentation och vidareutveckling, och insatser som regionala noder, twinning och en kommande playbook stärker överförbarheten. Standardisering sker främst på process- och styrningsnivå, medan lokal anpassning fortsatt är central. För långsiktig överförbarhet krävs dock tydligt ansvar för förvaltning och ägarskap även efter programmets avslut.
Rekommendation 6:	Programmet bör utveckla en modell för att stödja kommunerna i implementeringen av deras klimatkontrakt med anpassning till kommuners olika utmaningar och förutsättningar.
Handlingsplan och genomförande:	Målet är att stärka kommunernas förmåga att genomföra klimatkontrakten utifrån olika förutsättningar. Arbetet bygger på Klimatomställningskartan och sker i samverkan mellan städer, myndigheter och programmet, med stöd av Transition Lab och en nationell samordningsfunktion.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen är tillfredsställande hanterad. I etapp 3 har programmet utvecklat ett tydligare och mer differentierat processtöd för implementeringen av klimatkontrakt. Intervjuer visar att kommunerna upplever ökad struktur och stöd. Samtidigt varierar kapacitet och förutsättningar mellan städer, vilket innebär att behovet av fortsatt anpassning och prioritering kvarstår, särskilt för mindre och senare anslutna kommuner.
Rekommendation 7:	Programmet bör än tydligare verka för att accelerera lärande mellan kommuner med liknande utmaningar och förutsättningar.
Handlingsplan och genomförande:	Målet är att accelerera klimatomställningen genom att stärka lärande mellan kommuner med liknande utmaningar och potential. Genom ökad peer learning och spridning av lovande lösningar ska effekter skalas och kapaciteten stärkas i ett växande nätverk av städer.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen är tillfredsställande hanterad. I etapp 3 har programmet tydligt förstärkt strukturer för lärande mellan städer, bland annat genom klimatkontraktprocessen, gemensamma åtaganden, tvillingstäder och tematiska nätverk. Intervjuer visar att städerna upplever stort värde av erfarenhetsutbytet. Lärandearkitekturen är väl etablerad. Samtidigt varierar graden av aktivt

	deltagande och kapacitet mellan kommuner, vilket innebär att potentialen ännu inte är fullt ut jämnt realiserad.
Rekommendation 8:	Programmet bör vidareutveckla sina arbetssätt för att stödja kommunerna i implementeringen av deras klimatkontrakt och erbjuda mer av en processtödjande funktion.
Handlingsplan och genomförande	Målet är att stärka det lokala omställningsarbetet genom att utveckla programmet till ett tydligare processtöd för genomförandet av klimatkontrakten. Arbetet sker främst genom vidareutveckling av Transition Lab som plattform för lärande och samskapande samt genom en nationell samordningsfunktion som stärker erfarenhetsutbyte och samverkan mellan nivåer.
Bedömning av genomförandet:	Rekommendationen är tillfredsställande hanterad. Rekommendationen bedöms vara tillfredsställande hanterad. I etapp 3 har programmet stärkt sitt processtöd genom vidareutveckling av klimatkontraktprocessen, samordningsfunktioner och mer strukturerade dialog- och lärandeformat. Intervjuer visar att kommunerna upplever ett mer professionellt och integrerat stöd. Samtidigt har programmets expansion ökat komplexiteten, vilket innebär ett fortsatt behov av prioritering och anpassat stöd, särskilt till kommuner med begränsad kapacitet.

8. Bidrag till SIP-instrumentets effektmål

Sammanfattning:

- Programmet har stärkt förutsättningarna för hållbar tillväxt genom samverkan, styrning och innovationsmiljöer, snarare än genom direkta kommersiella effekter.
- Effekterna för näringslivet är mer begränsade och ojämnt fördelade, med tydligare bidrag till utveckling och test av lösningar än till bred affärs- och exportutveckling.
- Programmet har bidragit till stärkt kapacitet, nya arbetssätt och mer stabila investeringsförutsättningar i offentlig sektor, bland annat genom klimatkontrakt och integrering i ordinarie styrning.
- Internationaliseringen har stärkt Sveriges position inom klimatomställning i städer, men kopplingen till konkreta investerings- och exporteffekter är ännu begränsad.
- Internationaliseringen har stärkt Sveriges position inom klimatomställning i städer, men kopplingen till konkreta investerings- och exporteffekter är ännu begränsad.

Stärkt hållbar tillväxt

Empirin visar att Viable Cities främst har stärkt förutsättningarna för hållbar tillväxt genom institutionell utveckling och samverkan. Enkäten till företag visar att projekten har lett till eller kan leda till affärsrelaterade resultat för vissa aktörer, men effekterna är ojämnt fördelade. Intervjuer och fallstudier tyder på att programmets fokus under senare år i ökad utsträckning har legat på systemutveckling och styrning snarare än på direkt affärsexpansion.

För offentliga organisationer handlar effekterna främst om stärkt innovationsförmåga, bättre strategiska beslut och ökad samverkan med företag och forskningsaktörer. Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar hur klimatarbetet i flera städer integrerats i ordinarie styrning och budgetprocesser, vilket skapar mer stabila och långsiktiga investeringsförutsättningar.

Analysen av systemeffekter visar vidare att programmet har bidragit till nya samverkansmönster mellan aktörer som tidigare inte samarbetat och till utveckling av metoder och styrformer. Policylabben har identifierat regelhinder och tagit fram förslag inom områden som mobilitet, energi och markanvändning, och över 500 företag har engagerats i samverkan med kommuner.

Viable Cities har alltså i någon mån bidragit till hållbar tillväxt indirekt genom att utveckla strukturella förutsättningar för efterfrågedriven innovation i städer. Programmet har särskilt stärkt samverkan mellan offentlig sektor, akademi och näringsliv, utvecklat arbetssätt som underlättar implementering och uppskalning av lösningar och bidragit till att positionera svenska aktörer i framväxande marknader kopplade till hållbara städer.

Stärkt konkurrenskraft och ökad export för svenskt näringsliv

Empirin visar att Viable Cities har bidragit till stärkt konkurrenskraft för delar av svenskt näringsliv. Enkätresultaten visar att projekten har bidragit till nya affärsområden, affärsmodeller och fortsatt Fol-verksamhet, men att effekterna är ojämnt fördelade och beroende av företagens roll och mognad.

Internationaliseringsinsatserna har ökat Sveriges synlighet inom klimatomställning i städer, särskilt genom kopplingen till EU:s mission om klimatneutrala städer. Svenska aktörer deltar i allt högre grad i europeiska samarbeten och nätverk, vilket skapar potential för framtida export och investeringar.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar också att klimatkontrakten och lokala samverkansplattformar har etablerat test- och demonstrationsmiljöer där företag kan utveckla och verifiera lösningar tillsammans med kommuner.

Att göra Sverige till ett attraktivt land att investera och bedriva verksamhet i

Empirin visar att Viable Cities har stärkt Sveriges attraktivitet för investeringar och verksamhet inom hållbar stadsutveckling, genom stärkt institutionell kapacitet, internationell synlighet och stabila samverkansstrukturer.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar hur klimatmål i flera städer har integrerats i ordinarie styrning, budgetprocesser och uppföljning, vilket skapar ökad långsiktighet och förutsägbarhet i omställningsarbetet och vilka är viktiga förutsättningar för investeringsbeslut. Samtidigt har över 500 företag engagerats i strukturerad samverkan

med kommuner, vilket kan minska osäkerhet och stärka relationerna mellan offentlig sektor och näringsliv.

Internationaliseringsarbetet har dessutom bidragit till att positionera svenska städer och aktörer som föregångare inom klimatomställning, vilket stärker varumärket Sverige och indirekt kan påverka investeringsbeslut, särskilt inom energi, mobilitet och digitalisering.

Samtidigt är uppföljningen av faktiska investeringsflöden begränsad och kopplingen till konkreta investeringar svår att belägga. Intervjuer tyder på att programmets bidrag är att bygga legitimitet, trovärdighet och testmiljöer snarare än att direkt attrahera kapital.

Resultaten tyder på att Viable Cities i någon mån och indirekt stärker investeringsattraktiviteten genom förbättrade styrningsmodeller, ökad internationell synlighet och fungerande samverkansarenor.

Hållbar samhällsutveckling som tryggar försörjning, välfärd, miljö- och energipolitiska mål

Empirin visar att Viable Cities i hög grad har bidragit till hållbar samhällsutveckling genom att stärka kommuners kapacitet att integrera klimat- och energimål i ordinarie styrning, planering och samverkan. Effekterna är främst institutionella och systemiska, men har tydlig relevans för miljö- och energipolitiska mål.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar hur klimatmålen i flera städer har integrerats i budgetprocesser, verksamhetsplaner och uppföljning, vilket stärker kopplingen mellan klimatmål och ordinarie beslutsprocesser. Enkäten visar också att deltagande offentliga organisationer upplever bättre strategiska beslut, ökad innovationsförmåga och stärkt samverkan. Programmet har dessutom bidragit till nya arbetssätt och samverkansformer, och policylabben har identifierat regelhinder och utvecklat förslag inom exempelvis mobilitet och energi.¹²

Över 500 företag har engagerats i strukturerad samverkan med kommuner, vilket indikerar en bred mobilisering kring omställningen. Direkta effekter på utsläpp eller energianvändning kan dock inte isoleras till programmet.

Resultaten tyder sammantaget på att Viable Cities i högre grad bidrar till målet genom stärkt styrningskapacitet, samordning och innovationsförutsättningar för en långsiktigt hållbar samhällsutveckling.

¹² Ramboll (2025), Insikter & Lärdomar från Policylab Inom Klimatkontrakt 2030, Viable Cities Rapport 2025:5.

Skapa förutsättningar för hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar

Empirin visar att Viable Cities i hög grad har bidragit till att skapa förutsättningar för hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar, särskilt genom att utveckla och testa modeller för flernivåstyrning, mobilisering och missionsdriven innovation i klimatomställning i städer.

Fallstudien om Klimatkontrakt 2030 visar hur programmet utvecklat en modell för samordning mellan lokal och nationell nivå kring klimatmål och uppföljning, vilket har väckt internationellt intresse och positionerat Sverige som ett exempel på hur missionsorienterad styrning kan omsättas i praktiken.

Expertrapporten framhåller att programmets systeminriktade arbetssätt ligger i linje med internationell policyutveckling och har stärkt Sveriges roll i europeiska sammanhang. Internationaliseringsarbetet har också bidragit till att svenska städer och aktörer deltar i europeiska och globala nätverk kring klimatneutrala städer, även om uppföljningen av konkreta internationella effekter är begränsad.

Genom klimatkontrakten och lokala samverkansplattformar har programmet dessutom skapat miljöer där lösningar kan testas i verkliga urbana sammanhang. Dessa erfarenheter kan inspirera andra städer internationellt och stärka synligheten för svenska lösningar, även om internationell spridning och uppskalning fortfarande är under utveckling.

Viable Cities har bidragit till målet genom att utveckla ramverk, samverkansformer och lärandeprocesser med relevans för globala samhällsutmaningar.

Bilaga A: Klimatkontrakt 2030 (fallstudie)

Introduktion

Denna fallstudie analyserar verktyget Klimatkontrakt 2030. Syftet är att belysa hur klimatkontrakten har utformats och vidareutvecklats, vilka resultat och effekter de har bidragit till samt vilket mervärde det har skapat i relation till SIP-instrumentets övergripande effektmål. Studien bygger på dokumentanalys och intervjuer med representanter för programkontoret, styrelse, finansierande myndigheter och deltagande städer.

Utformning och implementering

Klimatkontrakt 2030 utvecklades för att möta behovet av nya former för styrning och samverkan i arbetet med att ställa om städer till klimatneutralitet. Redan i programbeskrivningen för Viable Cities första etapp (2017–2020)¹³ betonades att klimatomställningen kräver bred mobilisering över sektors- och förvaltningsgränser samt nya sätt att organisera styrning, finansiering och samarbete.

I slutet av den första etappen konkretiserades denna inriktning genom införandet av Klimatkontrakt 2030 som en modell för samverkan mellan staten och kommunerna inom satsningen Klimatneutrala städer 2030. Kontraktet kan ses som ett praktiskt uttryck för programmets missionsdrivna ansats och en central del av den missionsinfrastruktur som successivt har byggts upp inom programmet.

Syftet med Klimatkontrakt 2030 är att etablera en nationell process som skapar långsiktighet och gemensam riktning i klimatomställningen genom samspel mellan lokal, regional, nationell och europeisk nivå.¹⁴ Kontraktet är därmed inte enbart ett avtal utan en återkommande process och styrmodell för flernivåsamverkan.

Utvecklingen över programmets tre etapper visar en tydlig förskjutning från idé till etablerad struktur. Från år 2020 lanserades Klimatkontrakt 2030 och implementerades därefter under etapp 2, och kopplades till pionjärstäder och systemdemonstratorer. I sexårsutvärderingen¹⁵ konstaterades att programmet hade bidragit till nationell mobilisering och nya samarbetsmönster mellan kommuner, myndigheter och andra

¹³ Viable Cities (u.å.), Programbeskrivning för Viable Cities – det strategiska innovationsprogrammet för smarta och hållbara städer.

¹⁴ Viable Cities Effektlogik, Bilaga till programplan 2024–2027 etapp 3, november 2023.

¹⁵ Almerud, M., et al. (2023), Sexårsutvärdering av strategiska innovationsprogrammet Viable Cities, Vinnova Rapport VR 2023:15, Diarienummer: 2018–02397.

aktörer, där klimatkontrakten fungerade som en gemensam ram för att tydliggöra roller och ansvar.

Under etapp 3 har instrumentet vidareutvecklats och integrerats tydligare i ordinarie styrning. Antalet deltagande städer har ökat från nio år 2019 till 48 år 2024, vilket innebär att över hälften av Sveriges befolkning omfattas. Kontrakten för perioden 2025–2026 har fått en mer strukturerad utformning med gemensamma åtaganden mellan städer och tydligare fokus på styrning, klimatanalys och finansiering. Samtidigt har kontrakten i många städer integrerats i befintliga ledningssystem, exempelvis genom uppföljning i årsredovisningar, klimatbudgetar och indikatorbaserad styrning.

Efter sexårsutvärderingen har även flera av programmets arbetssätt vidareutvecklats. Rekommendationer om en tydligare förändringsteori och utvecklad uppföljning har integrerats i programmets tredje etapp genom en mer explicit förändringsteori och utvecklingen av en klimatomställningskarta (*Climate Transition Map*).

Programmet har också utvecklat nya arbetssätt för gemensam policyutveckling och lärande mellan städer och myndigheter, bland annat genom policylabb och former för så kallad *twinning* mellan kommuner. En nationell samordningsfunktion har etablerats för att koordinera och vidareutveckla klimatkontraktsprocessen och den nationella modellen för klimatomställning i städer, det vill säga den struktur för flernivåsamverkan och gemensamma arbetssätt som utvecklats inom Klimatkontrakt 2030.

Självvärderingen visar att funktionen stödjer genomförandet genom att systematiskt samla, dokumentera och analysera erfarenheter från arbetet med Klimatneutrala städer 2030 i samspel mellan städer, myndigheter och andra aktörer.

En viktig utveckling i kontrakten för 2025–2026 är införandet av tio gemensamma åtaganden där grupper av städer samarbetar inom prioriterade områden, exempelvis styrning och ledning, klimatberäkningar, upphandling och digitalisering. Syftet är att stärka gemensamt lärande, öka synergier, minska dubbelarbete och skapa bättre förutsättningar för nationell och internationell skalning.

Av självvärderingen framgår att samverkan mellan nationella myndigheter har utvecklats som en integrerad del av klimatkontraktsprocessen. Klimatkontrakten bygger på en trepartsstruktur som omfattar städernas åtaganden, myndigheternas åtaganden samt programmets faciliterande roll. Intervjuerna framhåller att myndigheternas åtaganden bidrar till att identifiera och hantera hinder i regelverk och styrmedel samt till att stärka kopplingen mellan lokal implementering och nationella policyprocesser.

Utvecklingen visar sammanfattningsvis att Klimatkontrakt 2030 har gått från ett samverkansinitiativ till en etablerad struktur för flernivåstyrning. Verktyget kombinerar

lokal handlingskraft med nationell samordning och internationell koppling och utgör i dag en central del av Sveriges arbete för klimatneutrala städer.

Resultat och effekter

I detta avsnitt redovisas de resultat som Klimatkontrakt 2030 har genererat. Dokument och intervjuer pekar på att effekterna är tydliga på system- och styrningsnivå. Kontrakten har mobiliserat aktörer, stärkt flernivåsamverkan och bidragit till mer strukturerade arbetssätt i kommunerna. De har också främjat utveckling av metoder för samverkan och policyutveckling samt skapat forum för att identifiera regelhinder. Effekterna på teknik och infrastruktur är främst indirekta, genom att kontrakten bidrar till långsiktighet och bättre förutsättningar för investeringar och uppskalning.

Mobilisering av aktörer och kompetensutveckling

Klimatkontrakt 2030 har fungerat som en plattform för mobilisering på flera nivåer. Satsningen har vuxit från nio städer 2019 till 48 städer 2024. Flera intervjuade kommunrepresentanter beskriver expansionen som avgörande för att skapa legitimitet och genomförandekraft. Klimatkontraktet har bidragit till ett gemensamt arbetssätt kring klimatneutralitet och stärkt dialogen med politisk ledning och andra förvaltningar. I flera kommuner har nya roller etablerats, exempelvis omställningsledare och processledare, vilket har bidragit till att stärka den interna kapaciteten för klimatomställning.

Mobiliseringen omfattar även andra aktörer än kommunerna. En analys av ansökningar till utlysningen Klimatneutrala städer 2030 3.0 från mars 2025¹⁶ visar att 33 konsortier samlat 158 organisationer, inklusive städer, kommunala bolag, företag, universitet, forskningsinstitut och civilsamhällesorganisationer. Det bekräftar bilden från intervjuerna att Klimatkontrakt 2030 har bidragit till nya samverkanskonstellationer.

Flera intervjupersoner beskriver kontraktet som en "dörröppnare" för samverkan både nationellt och internationellt. Policylabben framhålls särskilt fram som arenor för gemensam kompetensutveckling, exempelvis inom energi och mobilitet.¹⁷ En liknande bild framkom redan i sexårsutvärderingen, som visade att programmet har bidragit till nationell mobilisering och förändrade samarbetsmönster i innovationssystemet.

Näringslivets roll framstår dock som mer begränsad. En rapport om lokala klimatkontrakt¹⁸ visar att 13 städer i olika former av lokala klimatkontrakt engagerat över 500 företag, Samtidigt har ingen stad nått mer än två procent av företagen i

¹⁶ Viable Cities (2025), Hur ser det ut i städernas omställningsarbete? Analys av beviljade ansökningar till utlysning Klimatneutrala städer 2030 3.0, mars 2025.

¹⁷ Ramboll (2025), Insikter & Lärdomar från Policylab Inom Klimatkontrakt 2030, Viable Cities Rapport 2025:5.

¹⁸ Viable Cities (2025), Lokala klimatkontrakt som skalningsmekanism för företagsengagemang, Viable Cities Rapport 2025:1.

kommunen. De flesta lokala klimatkontrakt bygger på gemensamma mål och nätverkande snarare än strategiskt integrerad samverkan. Företagen deltar sällan i övergripande planering eller systemförändrande insatser, och kopplingen till klimatinvesteringsplaner är ofta svag. Branschmässigt dominerar energi, transport och fastigheter.

Intervjuerna nyanserar bilden. Företagen beskrivs som en svagare länk i de tidiga faserna, då fokus främst låg på att bygga upp kommunal kapacitet och styrning. I de senaste kontrakten syns dock ett tydligare fokus på klimatinvesteringsplaner, värdekedjor och konkurrenskraft, vilket kan indikera en gradvis förskjutning mot en mer strategisk integration av näringslivet.

Klimatkontrakt 2030 tycks alltså i hög grad ha mobiliserat relevanta aktörer och stärkt kompetensen inom flernivåstyrning. En central utmaning framåt är dock att fördjupa företagets roll och bredda mobiliseringen till fler branscher, samt att stärka kopplingen till investeringar, värdekedjor och konkurrenskraft.

Utveckling av metoder, arbetssätt och processer

Klimatkontrakt 2030 har inte bara mobiliserat aktörer utan också bidragit till att utveckla nya metoder och arbetssätt för styrning och samverkan. Enligt självvärderingen från 2025 har kontraktet utvecklats till en strukturerad och återkommande årsprocess mellan städer och nationella myndigheter, med samordningsfunktion, gemensamma åtaganden och stärkt analysarbete. Flera kommunrepresentanter framhåller att den årliga kontraktscykeln har professionaliserat arbetet och underlättat integrationen av klimatfrågor i ordinarie styrprocesser, budgetdialoger och förvaltningsövergripande samordning.

Intervjuerna visar också att Klimatkontraktet har fungerat som en metod för intern organisering. Krav på färdplaner, uppföljning och redovisning har bidragit till en tydligare struktur för tvärsektoriellt arbete. Flera städer beskriver att kontraktet gjort det enklare att samla olika förvaltningar kring gemensamma mål och stärkt den strategiska kapaciteten, vilket ligger i linje med sexårsutvärderingens slutsats om förändrade samarbetsmönster och en stärkt systemroll.

Policylabben är ett konkret exempel på metodutveckling. De har använts som ett arbetssätt för att i tvärdisciplinära och flernivåbaserade processer utveckla policyidéer inom områden där regelverk och styrmedel påverkar omställningen. Genom workshops, intervjuer och gemensamma analyser har kommuner, myndigheter och experter identifierat hinder, prövat lösningar och fördjupat förståelsen för hur regelverk påverkar

genomförandet. Policylabben har därmed fungerat som en plattform för gemensam problemförståelse och policyutveckling.¹⁹

Arbetet med lokala klimatkontrakt har också lett till nya former för samverkan med företag, från nätverksbaserade överenskommelser till mer formaliserade åtaganden. Samtidigt är integrationen av klimatmål i företagens strategier och investeringar fortfarande begränsad, vilket enligt intervjuer ställer ökade krav på kommunernas kompetens kring affärslogik, värdekedjor och innovationsupphandling.²⁰

En viktig utveckling är användningen av klimatinvesteringsplaner. En majoritet av kontrakten använder i dag investeringsplaner som styrinstrument, vilket enligt intervjuer har bidragit till att koppla klimatmål tydligare till ekonomiska prioriteringar. Klimatkontraktet har därmed bidragit till att föra samman klimatpolitik och kommunal ekonomistyrning.

Bidrag till regler, incitament och styrmodeller

Klimatkontrakt 2030 har i allt större utsträckning fungerat som en plattform för att identifiera och utveckla regler, incitament och styrmodeller som stödjer omställningen till klimatneutrala städer. En central del är den gemensamma kontraktsprocessen mellan städer och nationella myndigheter, där åtaganden formaliseras och en dialog förs i årsvisa cykler om behov av styrmedel och regeländringar. Enligt självvärderingen har processen mognat över tid, med en etablerad samordningsfunktion och tydligare struktur för att lyfta lokala hinder till nationell nivå.

Policylabben är ett konkret exempel på hur kontraktet bidrar till policyutveckling. Enligt en rapport om policylabben²¹ initierades arbetet gemensamt av kommuner och myndigheter för att hantera regler och styrmedel som påverkar omställningen. Policylabb används som metod för att undersöka och testa policyidéer i mindre skala, samla kunskap och skapa underlag för förändring.

Under 2023–2024 prioriterades områden där regelverk identifierats som hinder eller möjliggörare, bland annat mobilitet, energigemenskaper, markanvisningar och kommunal energiplanering. Arbetet genomfördes genom workshops, intervjuer och gemensam problemkartläggning. I flera fall synliggjordes otydligheter i lagstiftning och behov av vägledning. Policylabben har därmed fungerat som en strukturerad arena för att analysera hur regelverk påverkar omställningen och för att ta fram underlag till fortsatt policyutveckling inom ramen för Klimatkontrakt 2030.

¹⁹ Ramboll (2025), Insikter & Lärdomar från Policylab Inom Klimatkontrakt 2030, Viable Cities Rapport 2025:5.

²⁰ Viable Cities (2025), Lokala klimatkontrakt som skalningsmekanism för företagsengagemang, Viable Cities Rapport 2025:1.

²¹ Ramboll (2025), Insikter & Lärdomar från Policylab Inom Klimatkontrakt 2030, Viable Cities Rapport 2025:5.

Sexårsutvärderingen pekade på att programmet har bidragit till förändrade samarbetsmönster och stärkt flernivåstyrning. I intervjuerna beskrivs klimatkontrakten som ett nytt sätt att organisera relationen mellan stat och kommun. Incitament skapas genom gemensamma mål, synlighet och uppföljning snarare än enbart genom ekonomiska stöd. Flera respondenter framhåller att kontraktet fungerar som ett mjukt styrmedel där offentlig exponering och tydliga åtaganden driver ambition och intern prioritering.

I en analys av Vinnova från 2025²² beskrivs Klimatkontrakt 2030 som en *governance-innovation*, och modellen som utvecklats inom Viable Cities framhålls som en inspiration för EU:s arbete inom Cities Mission. Intervjuer med programledning och myndighetsrepresentanter bekräftar att arbetssättet fått internationell uppmärksamhet och även integrerats det internationella samarbete där Viable Cities medverkar. Programmet har också utvecklat arbetssätt för att koppla klimatmål till investeringslogik, bland annat genom dialoger med finansiella aktörer och så kallade *investor summits*. Det handlar inte om ny lagstiftning, men om utvecklade incitamentsstrukturer och finansieringsmodeller.

Klimatkontrakt 2030 tycks sammanfattningsvis därför, i viss, men växande, utsträckning ha bidragit till utveckling av ändamålsenliga regler och incitament. Det främsta bidraget ligger i att skapa strukturer för gemensam policyutveckling och stärkt flernivåstyrning. En central utmaning framåt är att ytterligare förankra dessa processer och omsätta identifierade hinder i konkreta reformer.

Teknik, infrastruktur och produkter

Klimatkontrakt 2030 är i första hand ett styr- och samverkansinstrument, men intervjuerna visar att det också haft betydelse för spridning och implementering av teknik och infrastruktur i städerna. Flera kommunrepresentanter betonar att kontraktet inte driver fram enskilda tekniska innovationer, utan snarare skapar struktur, legitimitet och prioritering som gör det möjligt att genomföra och skala upp befintliga lösningar.

Mobilitet och elektrifiering lyfts återkommande fram. En analys av Klimatkontrakt 2030²³ visar att transportsektorn är en av de största utsläppskällorna i många städer, och flera prioriterar elektrifiering, laddinfrastruktur och förändrade mobilitetsmönster. Intervjuerna visar att klimatkontraktet ger stöd för att integrera sådana satsningar i ordinarie planering, upphandling och investeringsbeslut.

²² Lundin, N., (2025), Klimatkontrakt – en governanceinnovation för EU:s Cities Mission, Vinnova Rapport: 2025:04, Diarienumr: 2025-00207.

²³ Viable Cities (2025), Klimatsmart transport och mobilitet – Analys av Viable Cities Klimatkontrakt 2030 för 2024/2025, Viable Cities Insikt 2025:1.

Ett konkret exempel är arbetet med utsläppsfria entreprenadmaskiner. Enligt självvärderingen 2025 har Viable Cities, tillsammans med Fossilfritt Sverige och InfraSweden, mobiliserat elva kommuner som skrivit under en avsiktsförklaring om att ställa om upphandling i denna riktning. I flera städer pågår nu arbete med att anpassa upphandlingskrav och marknadsdialog för att möjliggöra fossilfria alternativ.

Sammantaget visar empirin att klimatkontraktet främst bidrar genom att accelerera implementering och uppskalning. Genom tydliga färdplaner och klimatinvesteringslogik skapas bättre framförhållning och samordning, vilket stärker förutsättningarna för att teknik och infrastruktur genomförs.

Mervärde

Klimatkontrakt 2030 har haft ett tydligt mervärde genom att införa en sammanhållen styrmodell för klimatomställning i städer. Genom att koppla samman lokala färdplaner med nationella myndighetsåtaganden i en gemensam och återkommande process har instrumentet konkretiserat missionen om klimatneutrala städer. Det har skapat en struktur för flernivåstyrning som tidigare saknats i svensk klimatpolitik och gjort det möjligt att samordna insatser mellan kommunal, nationell och i viss mån europeisk nivå.

Klimatkontraktet har tillfört resurser i form av struktur, samordning och analyskapacitet som annars sannolikt inte hade utvecklats i samma utsträckning. Som framgår av självvärderingen från 2025 har en nationell samordningsfunktion etablerats och en gemensam kontraktsprocess med årlig uppföljning införts. En rapport från Viable Cities²⁴ visar också hur städer har utvecklat klimatinvesteringsplaner och stärkt kopplingen mellan klimatmål och ekonomistyrning. Intervjuer bekräftar att kontrakten har gett mandat och legitimitet att avsätta interna resurser, etablera omställningsledande funktioner och stärka analysarbetet. Mervärdet ligger därmed i att skapa en gemensam styrinfrastruktur som går utöver enskilda projekt.

Klimatkontrakt 2030 har också genererat konkreta strukturer och arbetssätt som inte tidigare har funnits i samma form. Exempel är de tio gemensamma åtagandena mellan städerna i version 2025–2026, etableringen av policylabb för gemensam policyutveckling samt utvecklingen av lokala klimatkontrakt som engagerat över 500 företag. Dokumentationen visar också att uppföljning i ökande grad integreras i ordinarie ledningssystem.²⁵

Det tydligaste mervärdet återfinns dock på beteendenivå. Intervjuer med både kommun- och myndighetsrepresentanter beskriver hur klimatkontraktet förändrat relationen mellan stat och kommun från projektbaserad samverkan till mer långsiktig

²⁴ Viable Cities (2025), Klimatinvestering och finansiering av omställningen, Viable Cities Insikt 2025:4.

²⁵ Viable Cities (2025), Uppföljning av klimatomställningen Analys av Viable Cities Klimatkontrakt 2030 för 2024/2025, Viable Cities Insikt 2025:3.

gemensam styrning. Involvering i och intresse för denna samverkan från Regeringskansliet har dock varit begränsad. Flera kommuner uppger att klimatfrågan i högre grad integrerats i budgetprocesser och strategiska beslut. Även näringslivssamverkan har utvecklats, från enklare nätverk till mer strukturerade överenskommelser.²⁶ Ett ytterligare mervärde är den internationella kopplingen. Enligt intervjuer har arbetssättet inspirerat och integrerats med initiativ som NetZeroCities och andra EU-relaterade missionssatsningar, vilket stärkt svenska städers position i europeiska processer.

Mervärdet ligger alltså främst på systemnivå. Klimatkontraktet har bidragit till att förskjuta arbetet från fragmenterade projekt till mer portföljbaserad och långsiktig styrning, vilket i sin tur har professionaliserat och bidragit till att accelerera arbetet med klimatneutrala städer i Sverige.

Bidrag till SIP-instrumentets effektmål

Klimatkontrakt 2030 har i varierande grad bidragit till SIP-instrumentets övergripande effektmål, genom att bygga strukturer som stärker långsiktig omställningskapacitet snarare än genom direkta företagsstöd.

Det tydligaste bidraget gäller hållbar samhällsutveckling. Genom att omsätta klimat-, miljö- och energipolitiska mål i konkreta åtaganden och återkommande samverkansprocesser har kontraktet integrerat omställningen i ordinarie styrning på lokal och nationell nivå.

Av självvärderingen och intervjuer framgår också att klimatkontraktprocessen har bidragit till utvecklad samverkan mellan nationella myndigheter, där myndigheternas åtaganden tydliggör hur statliga aktörer kan stödja städernas genomförande och samtidigt bidra till utveckling av styrmedel och arbetssätt.

Bidraget till hållbar tillväxt sker genom att koppla klimatmål till investeringar, stadsutveckling och innovationsprojekt. Arbetet med klimatinvesteringsplaner och dialoger med finansiella aktörer har stärkt förutsättningarna för att styra resurser mot klimatrelevanta lösningar och därmed lagt en grund för hållbar ekonomisk utveckling i städer.

När det gäller konkurrenskraft och export är effekterna mer indirekta. Intervjuer visar att Klimatkontrakt 2030 har fungerat som en plattform för internationalisering och positionering, bland annat genom kopplingar till EU:s missionsarbete. Viable Cities och svenska städers arbete har i flera fall lyfts fram som förebild i europeiska sammanhang, vilket i förlängningen kan stärka svenska företags marknadsmöjligheter. Samtidigt

²⁶ Viable Cities (2025), Lokala klimatkontrakt som skalningsmekanism för företagsengagemang, Viable Cities Rapport 2025:1.

bidrar tydliga färdplaner och långsiktiga åtaganden till ökad förutsägbarhet, vilket i intervjuer beskrivs som en viktig signal till investerare och näringsliv.

Genom den starka kopplingen till EU:s missionspolitik och internationella nätverk bidrar klimatkontraktet också till att utveckla och sprida arbetssätt för omställning till klimatneutrala städer globalt. Sammantaget är bidraget mest påtagligt när det gäller hållbar samhällsutveckling och internationell positionering, medan effekterna på export och konkurrenskraft främst är indirekta och långsiktiga.

Slutsatser och rekommendationer

Fallstudien visar att Klimatkontrakt 2030 har utvecklats till en strategisk kärnkomponent i Viable Cities och en *governance*-innovation med tydlig systempåverkan. Verktøget har särskilt bidragit till mobilisering av aktörer över flera styrvågar, utveckling av metoder för missionsdriven styrning och etablering av strukturer för flernivåsamverkan mellan stat och kommun. Effekterna är tydligast på organisations- och styrningsnivå, där klimatkontraktet har stärkt legitimitet, långsiktighet och samordning. Effekter på teknik, infrastruktur och konkurrenskraft är mer indirekta och långsiktiga, och följer i hög grad av de strukturer och den investeringslogik som kontrakten har bidragit till att etablera. Inför den avslutande etappen framträder dock ett antal utvecklingsbehov:

- **Säkerställ långsiktig hemvist för strukturerna.** Klimatkontraktsprocessen och den nationella samordningsfunktionen behöver ges en tydlig och varaktig placering bortom SIP-perioden. Utan klar ansvarsfördelning och finansiering riskerar den uppbyggda missionsinfrastrukturen att försvagas.
- **Fördjupa näringslivets strategiska roll.** Även om många företag har engagerats är integrationen i värdekedjor och investeringsbeslut ojämn. En tydligare koppling mellan klimatkontrakt, klimatinvesteringsplaner och mål om konkurrenskraft kan stärka genomslaget.
- **Förstärk uppföljningen av systemeffekter.** Den portföljbaserade och formativa ansatsen är en styrka, men behöver kompletteras med tydligare indikatorer och dokumentation för att synliggöra effekter på policy, investeringar och utsläppsminskningar.
- **Minska kapacitetsgapet mellan städer.** Mindre och mindre erfarna kommuner behöver fortsatt riktat stöd för att fullt ut kunna implementera klimatomställningsarbetet med stöd av kontrakten.
- **Prioritera konsolidering framför expansion.** I avslutningsfasen bör fokus ligga på att integrera klimatkontrakten i ordinarie styrsystem och säkra stabil finansiering, snarare än på ytterligare expansion.

Klimatkontrakt 2030 har etablerat en ny styrlogik för klimatomställning i städer. För att säkra varaktig effekt behöver nästa steg vara att förankra modellen som en permanent del av Sveriges klimatpolitiska infrastruktur.

Bilaga B: Internationalisering (fallstudie)

Introduktion

Denna fallstudie analyserar Viable Cities arbete med internationalisering under programmets nio år. Syftet är att belysa hur internationaliseringen har utformats och utvecklats, vilka resultat och effekter den har bidragit till samt vilket mervärde den har skapat i relation till det SIP-instrumentets övergripande mål. Studien bygger på dokumentanalys samt intervjuer med representanter för programkontoret, myndigheter och deltagande aktörer.

Utformning och implementering

Internationalisering har varit en integrerad del av Viable Cities sedan programmets start, men dess funktion har fördjupats i takt med att programmet utvecklats från en mer traditionell SIP-logik, med fokus på samverkansbaserade forskning- och innovationsprojekt (Fol-projekt), till en tydligare missionslogik, där flera aktörer och styrvivåer samordnas kring en tydlig samhällsutmaning för att åstadkomma systemförändring.

I programbeskrivningen för den första etappen (2017–2020)²⁷ beskrivs internationalisering som ett centralt insatsområde med fokus på internationell positionering, strategiska samarbeten och uppkoppling till ledande nätverk och initiativ inom smarta och hållbara städer. Inriktningen låg nära en klassisk innovations- och konkurrenskraftslogik, med fokus på att stärka svenska aktörers synlighet, möjligheter till internationellt samarbete och deltagande i globala initiativ, inklusive export- och investeringsfrämjande aktiviteter.

Ett underlag som togs fram 2019 om internationalisering²⁸ pekade samtidigt på fragmentering i det svenska systemet och behov av bättre koordinering mellan myndigheter, städer och näringsliv. Internationalisering började därför successivt få en bredare funktion som systemkoordinering. Intervjuer bekräftar att programkontoret tidigt identifierade ett behov av att samla aktörer och skapa överblick i det internationella landskapet, snarare än att enbart främja synlighet eller export.

Redan under våren 2018 inledde Viable Cities dialogen med EU-kommissionen och svenska myndigheter kring mission 100 klimatneutrala städer 2030 som då

²⁷ Viable Cities (u.å.), Programbeskrivning för Viable Cities – det strategiska innovationsprogrammet för smarta och hållbara städer.

²⁸ Viable Cities (2019), Underlag till Viable Cities arbete med Internationalisering, Viable Cities Rapport 2019:3.

diskuterades som en av flera missioner inom EU. I slutet av 2018 öppnade Viable Cities utlysningen Klimatneutrala städer 2030 som senare beviljade stöd till de första nio kommunerna och deras partners, vilket då var den första satsningen i Europa utifrån en mission klimatneutrala städer.

Förskjutningen mot att samla aktörer och skapa överblick i det internationella landskapet förstärktes när EU:s missionsagenda tog form, med inriktning på 100 klimatneutrala städer 2030. I programbeskrivningen för den andra etappen framhålls kopplingen mellan Viable Cities mission och EU:s mission om klimatneutrala städer. Internationaliseringens roll formuleras här mer strategiskt: att rusta svenska städer för internationell finansiering, utveckla klimatkontraktsmodellen i dialog med europeiska processer och bidra till utvecklingen av missionsdriven styrning. I intervjuer beskrivs detta som ett strategiskt vägval där EU:s missionsagenda öppnade ett "fönster" för Sverige att påverka och agera förebild.

I programplanen för etapp 3 (2024–2027) integreras internationalisering ytterligare i programmets missionsinfrastruktur. Fokus ligger på transformativ systemförändring i städer, där klimatkontrakt, portföljstrategi och internationella plattformar utgör sammanhängande delar av genomförandet. Internationalisering framträder i denna fas inte längre som ett separat insatsområde utan som en integrerad dimension i missionsarbetet, kopplad till flernivåstyrning, strategisk positionering och samordning av finansiering.

I den aktuella internationaliseringsstrategin för perioden 2025–2027²⁹ fördjupas denna inriktning genom ett tydligare fokus på internationella kunskapsnätverk, strategisk positionering och mobilisering av finansiering. Sexårsutvärderingen³⁰ pekade på behov av tydligare prioritering och mer systematisk uppföljning av internationaliseringsarbetet. Den efterföljande strategin innebär ett steg mot ökad strategisk selektivitet och en starkare koppling till programmets portföljlogik, även om intervjuer och expertbedömningen samtidigt pekar på att uppföljningen av effekter kan utvecklas ytterligare.

Sammantaget kan utvecklingen beskrivas som en fördjupning från tidig internationell positionering och nätverksbyggande i programmets första fas, via en tydligare integrering med framväxande missionsinitiativ i den andra, till ett mer systemorienterat arbete med flernivåstyrning, policyinverkan och samordning med europeiska ramverk i den tredje.

²⁹ Viable Cities (2025), Viable Cities Internationaliseringsstrategi 2025–2027 (utblick 2030), Underlag inför beslut vid Viable Cities styrelsemöte 13 mars 2025.

³⁰ Almerud, M., et al. (2023), Sexårsutvärdering av strategiska innovationsprogrammet Viable Cities, Vinnova Rapport VR 2023:15, Diariennr: 2018–02397.

Resultat och effekter

I detta avsnitt redogör vi för resultaten av Viable Cities arbete med internationalisering. Arbetet har främst bidragit till mobilisering av bredare aktörskonstellationer, stärkt strategisk kompetens hos deltagande aktörer samt utveckling av metoder, arbetssätt och former för flernivåsamverkan. Effekterna är tydligast på system- och kapacitetsnivå, där kopplingen till EU:s missionsstruktur har fungerat som referensram och drivkraft. Bidragen till teknik-, infrastruktur- och produktutveckling framstår som mer indirekta och långsiktiga, genom tillgång till internationella projekt och finansieringsinstrument snarare än genom enskilda tekniska genombrott.

Mobilisering av aktörer och kompetensutveckling

Viable Cities arbete med internationalisering har bidragit till att mobilisera bredare och mer strategiska aktörskonstellationer än under programmets tidiga år. I självvärderingen 2025 framhålls att programmet vuxit kraftigt, från en första grupp om nio städer 2019 till 48 städer 2024 inom Klimatneutrala städer 2030. Expansionen har skapat bättre förutsättningar för systempåverkan och uppskalning, där den internationella dimensionen beskrivs som en integrerad del av mobiliseringen, inte minst genom kopplingen till EU:s Cities Mission och plattformen NetZeroCities.

Intervjuer ger en fördjupad bild av hur mobiliseringen har skett i praktiken. Flera intervjupersoner beskriver att kopplingen till EU:s missionsramverk har stärkt legitimiteten i det lokala klimatarbetet och gjort det lättare att engagera politiska ledningar, förvaltningschefer och externa aktörer. En intervjuperson uttrycker att:

“Det internationella trycket skapade en annan legitimitet internt – det blev tydligt att detta är en del av något större”.

Internationaliseringen har därmed inte bara bidragit till extern positionering utan även till intern mobilisering i vissa kommuner.

Enligt självvärderingen har svenska städer, med stöd från Viable Cities, varit framgångsrika i att ta del av finansiering från Horisont Europa och Driving Urban Transitions (DUT). Intervjuer bekräftar att programkontorets samordning och kunskapsdelning har sänkt trösklarna för EU-ansökningar och bidragit till ökad kompetens inom strategisk portföljstyrning, EU-finansiering och internationell projektledning. Det handlar inte bara om administrativ kapacitet utan även om förmågan att koppla lokala åtgärdsportföljer till europeiska mål och finansieringsinstrument.

Internationaliseringen har också bidragit till att mobilisera nationella myndigheter och forskningsaktörer i gemensamma processer, särskilt kring EU-ansökningar och klimatkontraktarbetet. Arbetet med klimatkontrakt och EU:s Climate City Contracts har enligt intervjuer stärkt dialogen mellan kommuner och statliga aktörer kring finansiering och investeringsplanering och bidragit till en mer sammanhållen nationell röst i europeiska sammanhang.

Samtidigt indikerar intervjuerna att nyttan inte är jämnt fördelad. Större och mer resursstarka kommuner, och de som funnits med i programmets satsningar under en längre tid, har haft lättare att omsätta internationella möjligheter i projekt och kompetenslyft, medan mindre och nytilkomna kommuner i högre grad varit beroende av programkontorets stöd. Detta visar att internationaliseringens mobiliserande effekt är tydlig, men att fortsatt kapacitetsstärkande insatser behövs för att hela systemet ska kunna dra nytta av arbetet.

Utveckling av metoder, arbetssätt och processer

I programbeskrivningen för etapp 2 beskrivs Klimatkontrakt 2030 som en del av en bredare missionsinfrastruktur. Sexårsutvärderingen³¹ konstaterar att den svenska modellen haft betydelse för utvecklingen av missionen om klimatneutrala städer inklusive Climate City Contracts inom EU, vilket även bekräftas i intervjuerna. Klimatkontrakten behandlas mer ingående i en separat fallstudie, men det är relevant att notera att internationaliseringen varit en del av denna ömsesidiga påverkan mellan nationell och europeisk nivå.

Utöver klimatkontraktmodellen visar intervjuer att deltagandet i EU:s Cities Mission, NetZeroCities och andra internationella initiativ har bidragit till förändrade arbetssätt i vissa kommuner. Flera intervjupersoner beskriver att kraven i internationella ansökningar och rapporteringsprocesser har ställt högre krav på samordning, långsiktig planering och tydligare koppling mellan åtgärder och övergripande mål. Intervjuerna indikerar att detta i vissa fall lett till mer sammanhållna interna processer, även om förändringarnas omfattning varierar. Självvärderingen 2025 framhåller att programmet stärkt sin analys- och samordningskapacitet i samspelet mellan städer och myndigheter. Internationaliseringen framstår där som en arena där gemensamma metoder för uppföljning och planering har utvecklats. Intervjuer bekräftar att arbetet i internationella konsortier har krävt tydligare rollfördelning och mer strukturerade samverkansformer mellan kommuner, akademi och näringsliv.

³¹ Almerud, M., et al. (2023), Sexårsutvärdering av strategiska innovationsprogrammet Viable Cities, Vinnova Rapport VR 2023:15, Diariennr: 2018-02397.

Sammantaget tyder empirin på att internationaliseringen har bidragit till metod- och processutveckling, främst genom exponering för gemensamma europeiska krav och ramverk. Effekterna framstår dock som gradvisa och i varierande grad institutionaliserade inom olika organisationer.

Bidrag till regler, incitament och styrmodeller

Varken programdokumentation eller intervjuer ger stöd för att internationaliseringen i sig har lett till direkta förändringar av nationella regelverk. Däremot indikerar självvärderingen och intervjuer att kopplingen till EU:s missionsstruktur har skapat nya incitament för långsiktig planering och mer sammanhängande åtgärdsportföljer. Flera intervjupersoner beskriver att deltagandet i EU:s Cities Mission och relaterade initiativ har inneburit tydligare krav på strategisk inriktning, uppföljning och investeringsplanering. Detta tycks i vissa fall ha påverkat hur kommuner prioriterar resurser och organiserar sitt klimatarbete. Intervjuerna ger dock inte entydigt stöd för genomgripande organisatoriska förändringar, utan snarare en förstärkning av redan pågående utvecklingslinjer. Klimatkontraktmodellen, i samspel med EU:s Climate City Contracts, har enligt sexårsutvärderingen och intervjuer bidragit till att formalisera dialogen mellan kommuner och nationella myndigheter, vilket kan tolkas som ett steg mot mer strukturerad flernivåstyrning. Samtidigt är det svårt att isolera internationaliseringens roll från programmets bredare missionsansats.

Internationaliseringens bidrag framstår därför främst som indirekt. Genom att exponera svenska aktörer för europeiska styrningsmodeller och finansieringskrav har nya incitament och referensramar etablerats. Effekterna är i huvudsak normativa och processuella snarare än regeltekniska.

Teknik, infrastruktur och produkter

Dokumentationen ger begränsat stöd för att internationaliseringen i sig har lett till direkta tekniska genombrott. Självvärderingen från 2025 visar dock att svenska städer fått tillgång till metoder, verktyg och samarbetsstrukturer som stärker genomförandet av lokala åtgärder genom deltagande i internationella projekt.

Intervjuer indikerar att projekt inom exempelvis Horisont Europa och DUT har bidragit till utveckling och test av lösningar i demonstrationsmiljöer. Resultaten har dock tagits fram gemensamt av flera aktörer och kan därför inte direkt kopplas enbart till Viable Cities arbete med internationalisering. Flera intervjupersoner framhåller att värdet ligger i kunskapsutbyte och kapacitetsuppbyggnad snarare än i kommersialisering. Kommersiella effekter beskrivs som möjliga på längre sikt, men ännu inte fullt

realiserade. Självvärderingen ger en liknande bild och betonar förbättrad implementeringsförmåga snarare än direkta marknadsresultat.

Sammantaget framstår internationaliseringens bidrag till teknik- och produktutveckling som indirekt och faciliterande. Den har skapat tillgång till internationella finansieringsinstrument, partnerskap och kunskapsmiljöer, medan de tydligaste effekterna ligger på system- och kapacitetsnivå snarare än i enskilda tekniska genombrott.

Mervärde

Internationaliseringens mervärde ligger främst i dess bidrag till systeminnovation, internationell positionering och kapacitetsuppbyggnad. Internationaliseringsstrategin 2025–2027 betonar att arbetet ska stärka Sveriges roll i den globala klimatomställningen genom flernivåstyrning och strategiska allianser. Självvärderingen 2025 framhåller att programmets expansion skapat bättre förutsättningar för uppskalning och systempåverkan.

Internationaliseringen har bidragit till att mobilisera ytterligare resurser, relationer och strategiska positioner som annars inte i samma utsträckning hade tillförts det svenska systemet. Genom engagemang i bland annat EU Cities Mission, NetZeroCities, CapaCITIES, Mission Innovation Urban Transitions Mission (UTM) och DUT har svenska städer och aktörer fått tillgång till internationella nätverk, kunskap och finansieringsmöjligheter. Viable Cities har exempelvis bidragit till att svenska städer deltar i globala UTM-kohorter samt till svenska aktörers medverkan i DUT, inklusive arbete med utvecklingen av ramverk såsom Positive Energy Districts. Intervjuer pekar också på att Viable Cities fungerat som en dörroppnare gentemot EU-kommissionen och andra internationella aktörer. Sammantaget har internationaliseringsarbetet bidragit till ökad legitimitet, synlighet och strategiska allianser, vilket förstärkt den nationella satsningen och skapat större hävstång på redan gjorda investeringar.

På utfallsnivå har internationaliseringen bidragit till utveckling av styrningsmodeller, gemensamma metoder och institutionella innovationer. Klimatkontraktsmodellen har, i samspel med EU:s Climate City Contracts, utvecklats till ett verktyg för flernivåstyrning och portföljbaserad omställning. När modellen sprids inom EU utgör den ett svenskt bidrag till europeisk policyutveckling. Samtidigt tas resultaten ofta fram i europeiska konsortier, vilket gör att effekterna delas mellan flera aktörer och är svåra att tillskriva en enskild nationell insats, även om Sveriges position och inflytande samtidigt stärks.

Det mest framträdande mervärdet återfinns på beteendenivå. Internationaliseringen har bidragit till förändrade arbetssätt, styrformer och incitament genom exponering för EU:s

missionslogik och internationella krav. Svenska städer och myndigheter arbetar i högre grad med portföljstyrning, investeringsplanering och systemperspektiv. Intervjuer betonar att Sverige genom Viable Cities etablerat sig som en av de mest utvecklade nationella missionsplattformarna i Europa och i vissa fall även kunnat påverka europeiska processer. Sammantaget har internationaliseringen lett till betydande effekter på policy- och systemnivå. Dessa är dock svårare att mäta med traditionella innovationsmått, eftersom mervärdet främst ligger i förändrade strukturer, arbetssätt och styrmodeller snarare än i enskilda tekniska lösningar.

Bidrag till SIP-instrumentets effektmål

Internationaliseringsarbetet inom Viable Cities har främst bidragit till SIP-instrumentets effektmål genom att stärka systemkapacitet, internationell positionering och tillgång till strategiska nätverk och finansiering. Enligt självvärderingen 2025 har kopplingen till EU:s Cities Mission, NetZeroCities och Horisont Europa skapat förutsättningar för svenska aktörer att delta i och påverka europeiska satsningar inom klimatneutral stadsutveckling. Detta stärker Sveriges roll i utvecklingen av hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar, särskilt inom klimat- och energiområdet.

När det gäller hållbar tillväxt och konkurrenskraft tyder intervjuerna på ett främst indirekt bidrag, genom att kommuner, myndigheter, forskningsaktörer och företag har fått tillgång till finansiering, kunskap och partnerskap som stärker innovationsförmågan i internationella projekt. Självvärderingen pekar på framgångar i EU-finansierade projekt som bidrar till kompetensuppbyggnad och långsiktig konkurrenskraft, även om direkta export- och marknadseffekter framstår som mer långsiktiga.

Internationaliseringen har också bidragit till att positionera Sverige som en aktiv aktör inom missionsdriven innovation och ökat synligheten för svenska arbetssätt i europeiska samarbeten. De tydligaste effekterna ligger således i stärkt systeminnovation, kompetens och strukturella förutsättningar för långsiktig hållbar tillväxt och internationell konkurrenskraft.

Slutsatser och rekommendationer

Fallstudien visar att internationaliseringen har utvecklats till en strategisk kärnkomponent i Viable Cities. Den har bidragit till mobilisering av aktörer, utveckling av metoder och former för flernivåsamverkan samt stärkt Sveriges position i europeiska processer. Effekterna är tydligast på system- och styrningsnivå, medan direkta marknads- och kommersiella effekter är mer långsiktiga och indirekta. Inför programmets avslutande fas framträder dock några utvecklingsbehov:

- **Stärk uppföljningen av internationaliseringens effekter.** Dokument och intervjuer visar att många aktiviteter genomförs, men att effekterna inte alltid följs upp systematiskt. En tydligare uppföljningsram med indikatorer kopplade till aktörmobilisering, metodutveckling, policygenomslag och kommersiella effekter skulle underlätta prioritering och synliggöra mervärdet.
- **Minska kapacitetsgapet mellan kommuner.** Större och mer erfarna städer har haft bättre förutsättningar att ta tillvara internationella möjligheter. Riktade stödinsatser kan bidra till att internationaliseringens nyttor i större utsträckning kommer hela stadskohorten till del.
- **Fördjupa kopplingen mellan policygenomslag och marknadseffekter.** För att bidra fullt ut till SIP-satsningens mål om stärkt konkurrenskraft bör internationella positioner i högre grad omsättas i demonstrationsmiljöer, investeringar och exportmöjligheter.
- **Prioritera internationaliseringsarbetet strategiskt.** I ett komplext och föränderligt EU-landskap är selektiv närvaro på de mest inflytelserika arenorna avgörande för att bibehålla genomslag och påverkan.

Bilaga C: Expertrapport

Effie Amanatidou, Honorary Senior Research Fellow, University of Manchester, Institute of innovation Research.

Monica Schofield, Tutech Innovation GmbH.

Inledning

Denna rapport bygger på en genomgång av centrala programdokument samt ett möte med representanter för Viable Cities programkontor och styrelse den 5 februari 2026. Underlaget har omfattat programmets agenda (programbeskrivning), effektlogik, självvärderingen inom ramen för nioårsutvärderingen, sexårsutvärderingen och den efterföljande handlingsplanen, enkätresultat samt dokument som beskriver SIP-instrumentet.

Vid mötet presenterade programkontoret en övergripande bild av Viable Cities och fördjupade därefter programmets resultat, effekter och mervärde. Utvärderingsteamet ställde frågor med utgångspunkt i presentationerna och de teman som behandlas i denna rapport. Syftet med expertgranskningen är att bidra med fristående omdömen om relevansen och i viss mån kvaliteten i delar av programmets verksamheter.

Strategi, insatsområde och deltagande

Detta avsnitt belyser hur programmets agenda, mål och effektlogik förhåller sig till behoven inom dess fokusområde, och placerar programmet i ett bredare policy- och innovationssammanhang.

Programmet verkar inom ett globalt prioriterat insatsområde och fokuserar på klimatomställning i städer som en central hållbarhets- och innovationsutmaning. Agendan är tydligt anpassad till nationella och internationella prioriteringar och bygger på ett systeminriktat och missionsdrivet arbetssätt för att stödja städers omställning.

Programmet har genom sina robusta och flexibla styrningsstrukturer visat förmåga att anpassa sig till förändringar i omvärlden och justera inriktning och arbetssätt när policyförutsättningarna har förändrats.

Den långsiktighet som SIP-instrumentet ger har varit avgörande för programmets resultat. Den har möjliggjort stegvis kompetensuppbyggnad, institutionellt lärande och mognad i partnerskap, något som sällan ryms inom kortare forskning- och

innovationsprogram (Fol-program), och därmed skapat förutsättningar för systemförändring.

Programmets operativa logik har drivits av missionsdrivna implementeringsprocesser och strategiskt arbete med färdplaner, snarare än av formella ramverk för effektlogik. Det har gjort det möjligt att verka inom områden där marknaden inte räcker till, såsom samordning av offentlig upphandling, påverkan på regelverk och mobilisering av aktörer över sektors- och nivågränser.

Effekter för deltagande organisationer

Detta avsnitt belyser effekter på organisationsnivå och identifierar övergripande mönster, med hänsyn till **programmets** systeminriktade fokus.

Programmet har etablerat samverkansplattformar som fört samman kommuner, företag och akademiska aktörer som annars sannolikt inte hade samarbetat. Detta har möjliggjort nya former av sektorsövergripande samverkan. Samtidigt är vissa aktörsgrupper fortfarande underrepresenterade, vilket pekar på behov av en mer balanserad inkludering.

Programmet har bidragit till betydande organisatoriska effekter, bland annat utveckling av hållbara upphandlingsmetoder, nya tvärspektoriella samarbetsformer och stärkt kapacitet i kommunernas omställningsarbete. I linje med den missionsdrivna ansatsen rör effekterna främst *governance*-innovation³² och förändringsprocesser. Teknologiska och kommersiella effekter förekommer, men är mer indirekta och mindre systematiskt dokumenterade.

Näringslivets engagemang varierar i omfattning och djup. Vissa företag deltar främst genom nätverk och formella strukturer, medan andra är mer operativt involverade i lokala genomförandeprojekt. Dessa lokala effekter synliggörs dock inte alltid på programnivå, vilket försvårar en samlad bedömning av programmets bidrag.

Effekter på systemnivå

Detta avsnitt analyserar programmets effekter på systemnivå, med fokus på dess förmåga att mobilisera relevanta aktörer och skapa nya samverkansmönster genom projekt och andra insatser. Analysen omfattar bidrag till nätverk och strukturer som överbryggar organisationsgränser, inklusive samarbeten mellan företag, akademi, forskningsinstitut, civilsamhälle och offentliga aktörer. Avsnittet belyser även bredare effekter, såsom utveckling av omställningsramverk, kunskapsuppbyggnad och stärka förutsättningar inom det svenska forsknings- och innovationssystemet. Vidare

³² Governance-innovation (styrningsinnovation) innebär att förnya och förbättra hur samhällen, organisationer och policyer styrs och leds för att hantera komplexa utmaningar.

behandlas programmets roll i att främja missionsdriven innovation och påverka samarbetsmönster inom sitt fokusområde.

Programmet har framgångsrikt mobiliserat centrala aktörer, särskilt kommuner, företag, forskningsorganisationer och civilsamhälle, och skapat strukturerade former för dialog, gemensamt lärande och samordnade insatser. Samtidigt behövs fortsatt arbete för att säkerställa ett mer balanserat deltagande och stärka medborgarnas aktiva delaktighet, så att omställningen får varaktigt fäste lokalt.

Programmet har byggt upp tydliga samordningsstrukturer och gemensamma ramar för omställningsarbetet. Dessa har bidragit till utveckling av policy och regelverk på lokal och nationell nivå. Däremot är det inte alltid tydligt hur dessa strukturer leder till konkreta resultat för medborgare och lokala företag. En tydligare beskrivning av sambanden mellan arbetssätt och resultat skulle göra programmets påverkan mer synlig och lättare att följa upp.

Additionalitet

Detta avsnitt analyserar programmets mervärde i förhållande till utvecklingen inom klimatomställning i städer. Fokus ligger på i vilken utsträckning programmet har bidragit till effekter som annars inte skulle ha uppstått samt hur det har hanterat marknads- och samordningsbrister inom området.³³

Programmet uppvisar stark inputadditionalitet. Enkätresultaten visar att många aktörer inte skulle ha deltagit i relevanta insatser utan programfinansiering och samordning.

Programmet har också bidragit till konkreta resultat som är viktiga för systemförändring, bland annat samverkansplattformar, klimatkontrakt och nya modeller för hållbar upphandling. Det har stimulerat klimatinvesteringar och bidragit till mer strategisk offentlig upphandling, och därigenom hanterat marknads- och samordningsbrister som annars skulle ha bromsat omställningen.

Programmet har bidragit till beteendeförändringar, såsom nya arbetssätt, stärkt sektorsövergripande samverkan och utveckling av kommunala strategier. Samtidigt är det svårt att exakt fastställa programmets påverkan eftersom resultaten uppstår över lång tid och genom komplexa samspel mellan många aktörer.

³³ Bedömningen är strukturerad utifrån tre former av additionalitet: input-, output- och beteendeadditionalitet. Inputadditionalitet avser aktiviteter som har möjliggjorts genom offentligt stöd och som annars sannolikt inte hade genomförts. Outputadditionalitet handlar om resultat som kan kopplas till programmet, med beaktande av att många effekter är långsiktiga och svåra att isolera. Beteendeadditionalitet rör förändringar i arbetssätt, samarbetsmönster och strategisk inriktning

Bidrag till de övergripande effektmålen för instrumentet Strategiska innovationsprogram

Detta avsnitt analyserar hur Viable Cities bidrar till de övergripande effektmålen för de strategiska innovationsprogrammen. Eftersom programmet är missionsdrivet och verkar på systemnivå är bidragen ofta indirekta och sker främst genom styrningsinnovation, mobilisering av aktörer och stärkt kapacitet för urban omställning.

Stärkt hållbar tillväxt

- Programmet bidrar till hållbar tillväxt genom att mobilisera företag i lokala omställningsarenor, främja innovationsupphandling och demonstrationsinsatser samt stärka efterfrågan på klimatneutrala lösningar genom internationellt samarbete.

Stärkt konkurrenskraft och ökad export för svenskt näringsliv

- Programmet stärker Sveriges konkurrenskraft och position på växande hållbarhetsmarknader. Genom samverkan mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle samt deltagande i internationella klimat- och stadsinitiativ.

Att göra Sverige till ett attraktivt land att investera och bedriva verksamhet i

- Programmet bidrar till att stärka Sveriges attraktivitet för investeringar och företagsetablering genom tydliga klimatambitioner, utvecklad flernivåstyrning och långsiktiga ramverk för urban omställning.

Hållbar samhällsutveckling som tryggar försörjning, välfärd, miljö- och energipolitiska mål

- Programmet bidrar till hållbar samhällsutveckling genom sitt missionsdrivna arbetssätt och ett brett perspektiv på hållbarhet och resiliens, med möjliga bieffekter som förbättrad hälsa, ökad inkludering och stärkt beredskap.

Skapa förutsättningar för hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar

- Programmet bidrar till utvecklingen av lösningar på globala samhällsutmaningar och till spridningen av missionsdriven innovation genom internationellt samarbete, systemdemonstrationer och deltagande i globala urbana klimatinitiativ.

Övergripande omdöme

Detta avsnitt ger en övergripande bedömning av programmets resultat i relation till dess agenda, mål och förutsättningar. Det prövar i vilken utsträckning programmet har levererat effekter i linje med förväntningarna och sammanfattar dess viktigaste styrkor och svagheter.

Övergripande omdöme:

- Programmet har genererat betydande effekter i linje med sitt missionsdrivna arbetssätt. Detta märks särskilt i etableringen av fungerande omställningsstrukturer, mobiliseringen av centrala aktörer och förmågan att hålla samman och driva arbetet framåt i ett komplext och föränderligt policylandskap.
- Den systemiska mobiliseringen och utvecklingen av nya styrningsformer är särskilt framträdande. Programmet har visat en tydlig förmåga att samla aktörer, skapa strukturer för samordning och integrera klimatomställningen i institutionella och flernivåbaserade styrningssystem. Det har stärkt förutsättningarna för långsiktig urban omställning. Dock kvarstår behov av att minska fragmenteringen mellan aktörer och nivåer samt att ytterligare stärka ett meningsfullt medborgarengagemang i förändringsarbetet.

Styrkor:

- Programmet har åstadkommit en mycket stark mobilisering av kommuner kring klimatomställningen och bidragit till nya former för samordning, dialog och gemensamt beslutsfattande över sektors- och nivågränser. Arbetet utgår från ett helhetsperspektiv som omfattar institutionella, finansiella och samhälleliga dimensioner av omställningen, snarare än enskilda tekniska lösningar.
- Programmet har också visat ett tydligt internationellt ledarskap genom aktiv närvaro i europeiska och globala initiativ och har bidragit till att positionera Sverige som en framträdande aktör inom missionsdriven urban innovation.

- Programmet har därtill varit framgångsrikt i att bygga politisk förankring och legitimitet som har skapat ett tydligt mandat hos deltagande kommuner och andra aktörer.

Svagheter:

Konkreta resultat och lokala effekter dokumenteras, sammanställs och kommuniceras inte alltid på ett samlat och systematiskt sätt. Uppföljningen är i hög grad lärandeorienterad men den samlade redovisningen av effekter kan stärkas. Den begränsade systematiken i uppföljningen gör det svårare för programmet att tydligt visa sitt mervärde och argumentera för fortsatt finansiering eller uppskalning.

Den nuvarande organisationsstrukturen innebär kapacitetsutmaningar i förhållande till programmets ambitionsnivå och omfattning. Det kan påverka möjligheten att bredda nätverk, inkludera nya städer och partners samt fullt ut realisera programmets transformativa mål.

Programmet verkar i ett komplext system med aktörer på internationell, nationell och lokal nivå. I detta sammanhang är programmets unika roll och komplementaritet inte alltid helt tydlig. När finansieringen närmar sig sitt slut uppstår även risker kopplade till kontinuitet, organisatorisk identitet, kunskapsbevarande och långsiktig hållbarhet i de strukturer som byggts upp.

Rekommendationer

- Detta avsnitt presenterar rekommendationer för att stärka programmets effektivitet under den återstående genomförandeperioden och säkerställa att resultaten får långsiktigt genomslag även efter den nuvarande finansieringsfasen. Rekommendationerna rör strategiska prioriteringar, operativ förstärkning och planering för långsiktig förvaltning, inklusive hur finansärer kan stödja arbetet. Särskild uppmärksamhet riktas mot uppföljning, internationell positionering, finansiella verktyg och programmets framtida organisering. Programmet bör stärka uppföljning, synlighet och långsiktigt värde:
 - a. Programmet bör utveckla mer robusta system för att mäta, följa upp och kommunicera konkreta resultat, särskilt på kommunal nivå och i genomförandet av klimatkontrakten.
 - b. Programmet bör också tydligare redovisa sitt bidrag till regelutveckling, policyförändringar och bredare samhällseffekter för att bättre synliggöra sitt mervärde på systemnivå.

- c. Vidare bör programmet fortsätta att stärka stödet till lokala aktörer, så att de har mandat, verktyg och kapacitet att genomföra omställningsinsatser och hålla uppe tempot över tid.
- Programmet bör ta tillvara och använda sitt europeiska ledarskap:
 - a. Programmet bör aktivt ta tillvara sin starka position i det europeiska sammanhanget för att främja svenska intressen, påverka framtida europeiska ramverk och stärka internationella samarbeten.
- Programmet bör utveckla en diversifierad portfölj av finansiella verktyg:
 - a. Programmet bör vidareutveckla en bredd av finansiella verktyg som kan stödja olika typer av insatser, såsom projekt, strukturella satsningar, samverkansplattformar och uppskalning.
- Programmet bör planera för framtiden:
 - a. Programmet bör ta fram en strategisk färdplan för sin framtida roll och organisering efter den nuvarande finansieringsperioden. Den bör tydliggöra balansen mellan att bredda deltagandet och att fördjupa effekterna inom befintliga partnerskap.
 - b. Programmet bör stärka etablerade metoder, processer och styrningsstrukturer för att säkerställa långsiktig hållbarhet.

Programmet bör också överväga att i högre grad integrera ett resiliensperspektiv i sitt strategiska arbete för att bättre spegla förändrade policyprioriteringar och samhällsutmaningar.